

OKIRATI BIZONYÍTÁS TEKINTETTEL A TECHNIKAI ÚJSZERŰSÉGEKRE

I. BEVEZETÉS

A bizonyítás, mint eljárási cselekmény az eljárásjogok központi kérdése, mely maga is számos további problémát vet fel. Gondoljunk itt csak az eljárási jog fő funkciójára, az igazságszolgáltatásra. Bő tizenöt év telt el azóta, hogy száműzték eljárási kódexünkéből (1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról, továbbiakban Pp.) a „bűnös” igazság szót, amely igencsak nehéz, olykor lehetetlen célokat tűzött nem csak a bíróságok, hanem a felek elé is. A VIII. Pp. Novella a társadalmi és egyéb változások nyomán változtatott — tette ezt helyesen. Összehasonlításként, a büntetőeljárás feladata sem az igazság kiderítése, az igazság szolgáltatása, hanem a tényigazság, tényállás feltárása, amely nem más, mint a bizonyítékok felderítését. Ez pedig nem foglalja magában a bizonyítékok által a teljes igazság kiderítését, kideríthetőségét.

Az igazság kiderítése a legmegbízhatóbbnak tekintett bizonyítékkal sem lehetséges — bizonyítja ezt a már említett törvényt módosítás. Ez a legmegbízhatóbbnak nevezett bizonyíték pedig nem más, mint az okirat, amely az írásbeliségen túl a tartósságot, a múltbeli tények autentikus közvetítését biztosítja. Habár az anyagi jog nem minden esetben követeli meg az írásbeli formát, a kereskedelmi életben a szerződések egyre inkább írásban kötők, és ezáltal azok az okirati bizonyítás tárgyaivá válnak.¹ Olykor akár preventív, vitamegelőző funkciót is betölt, segítségével és egyáltalán létezésével pert lehet elkerülni, vagy lerövidíteni.

A megbízhatóságot és pontosságot nem csak maga a szakirodalom hangsúlyozza. Eljárási törvényünk ugyanis a 193. §-ban az

okirati bizonyítékot mintegy a többi bizonyíték fölé emeli, ezáltal elsőbbséget teremtve számára, ugyanakkor feszültséget okozva a szabad bizonyítás törvényi szintű alapelveivel, a bírói mérlegelés kérdéskörével. A feszültség azonban feloldható, amint azt a későbbiekben kifejtjem.

A megbízhatóság tekintetében viszont új problémát okoz az elektronikus okirat megjelenése. A törvény a védelem érdekében több szakaszon keresztül szabályozza az okirat ilyen formában való megjelenéséhez fűződő joghatásokat. Az újfajta technikai lehetőségeket kihasználva így feltehető a kérdés: valóban az okirat a legmegbízhatóbb bizonyítási eszköz? A továbbiakban többek közt ezt a kérdést is részletezve, rátérek a bizonyítás és az okiratok taglalására.

II. A BIZONYÍTÁSRÓL ÁLTALÁBAN

1. A bizonyítás fogalma, célja, tárgya – fogalmi elhatárolások

A bizonyítás A Polgári Perrendtartás Magyarázata (továbbiakban Kommentár) szerint nem más, mint „a feleknek, a per egyéb résztvevőinek és a bíróságnak az a tevékenysége, amellyel valamely tény fennállásáról vagy fenn nem állásáról, illetőleg valamely tényállítás valóságáról vagy valótlanságáról az ítéletet hozó bíróság meggyőződését kialakítani törekszenek.”² Ebből a meghatározásból kitűnik, hogy több fél szereplője ennek a bíróság előtt folyó eljárási cselekménynek. Sőt, maga a bíróság is közvetlenül részt vesz a bizonyításban. A további alanyok a szembenálló felek és a per egyéb résztvevői. Az egyéb résztvevők kitételén itt a beavatkozót és az ügyészt kell érteni. Őket a fél jogállása illeti meg a beavatkozóra vonatkozó korlátozással [az elismerés, jogról lemondás és egyezség megkötésének joga nem illeti meg – Pp. 57. § (1) bekezdés]. Az ügyész feladatait a polgári perben a Pp. 9.§-a rögzíti. A bíróság mozgásteret a bizonyításban a felek indítványai, előterjesztései vonatkozásában behatárolt megfelelően a tárgyalási elvnek. Elsőként említhető meg, hogy a bíróság csak akkor jár el, ha a fél erre irányuló kérelmet, azaz keresetlevelet terjeszt elő.

Ez a természetszerűleg többszereplős eljárási cselekmény tehát jogosultságok és kötelezettségek halmazának gyakorlása, teljesítése, ahol egyes magatartások egymásra hatnak (például a bíróság

indítványra rendeli el a bizonyítást, de a már említett mozgásterén belül- vagyis azt el is utasíthatja).

S ezzel el is érkezünk a bizonyítás céljához, hiszen a cél kimon-
dottan a bíróság meggyőződésének a kialakítása. A meggyőződés
kérdésénél felmerül, hogy vajon milyen mérvű meggyőződés szük-
séges? Ez a döntés meghozatalának pillanatában válik fontossá,
vagyis, hogy mikor érkezett el az a pont, amikor a bíró már érdemi
megoldással tud a felek elé állni? Ez a pont a bizonyosság, a döntés-
nek bizonyított és objektív tényeken kell alapulnia, de ez nem jelen-
ti a teljes bizonyosságot. Ebben a konstrukcióban egyfajta objekti-
vítás áll szemben a meggyőződéssel, mint bírói szubjektivitással.
Azonban mindkét szint együttesen adja, adhatja a bizonyítottságot
és így a bizonyosságot. Itt említhető meg a bevezetőben már érintett
„szocialista igazság” kérdése is, melyet a bizonyosság dogmája vál-
tott fel.³ A jogirodalom több képviselője ezt is további „lazításra”
szoruló tételnek tart, amit a bírói gyakorlat (így a szubjektív oldal)
térnyerésével látnak megoldottnak.⁴

A bizonyítás tárgya kitétel azt a kérdést veti fel, mit is kell bizonyí-
tani a polgári perben, mire irányul a bizonyítás? Ehhez pedig
szorosan kapcsolódik a megállapítás kérdése, vagyis mivel lehet a
releváns tényeket bizonyítani? Ez a fogalom pár a bizonyítandó tény
(amire irányul a bizonyítás, tehát ezt kell az érdekelt félnek bizonyí-
tani) és a bizonyító tény (mely magát a bizonyítékot jelenti). Ezt
egészíti ki a bizonyítási eszköz, aminek segítségével megismerhetők
a bizonyítékok. Az apró különbségek miatt sokszor fordul elő a
fogalmak nem megfelelő használata, amely dogmatikai síkon vált ki
problémákat. A törvényben sem helyes a megfogalmazás, hiszen a
166.§ (1) bekezdése a bizonyítási eszközökként sorolja fel a tanú-
vallomást, okiratokat, szakértői véleményt és szemletárgyat, holott
ezek bizonyítékok. Erre az ellentmondásra már sokszor felhívták a
jogalkotó figyelmét, de eddig még nem reagált, pedig a kódex
módosításainak száma nem csekély. A fogalmi tisztázásokat az oki-
ratokkal szemléltetve:

- bizonyíték az okirat tartalma,
- bizonyítási eszköz az okirat felmutatása, felolvasása.

A jogirodalom másik „vesszőparipájának” mondható a szintén
ebben a szakaszban szereplő ’különösen’ szó. Eszerint a már fel-

sorolt bizonyítékokon túl a törvény nem zárja ki más jellegű bizonyítékkal való ténymegállapítást. Az ezt a nézetet elfogadók (pl. Móra, Szilbereky) szerint ez alatt a felek előadása érthető, míg más álláspont ezt kizárja (Kengyel, Farkas), és a kitétel feleslegességét hangsúlyozza.

A 166. § körüli vita ellenére egyértelműen leszögezhetjük, hogy bizonyítás tárgya csakis tény lehet, hiszen a bizonyításban tény megállapítása, ennek kizárása történik, tehát ténykérdésről van szó. Ez pedig kizárja a jog/ jogszabály bizonyítását, magának a jognak a megkérdőjelezését.

A tények mellett előfordulhatnak tapasztalati tételek is, mint bizonyítás tárgya. Leginkább a szakértői bizonyítással kapcsolatban merülhetnek fel, amely a különleges szakértelmet pótolja, egészíti ki. Itt ipari, művészeti, kutatási élettapasztalatokra kell elsősorban gondolni, melyek a Pp. hatályba lépése előtti jogban is jelentőssé váltak: „A bíróságnak nemcsak a jogot kell ismernie, hanem ezeket a köztapasztalati tételeket is, vagy mint röviden szoktuk mondani, az életet.”⁵

2. A szabad bizonyítás rendszere

A jogtörténet a francia polgári eljárásjogi kódex (1806. Code de procédure) megjelenésével kezdetét adta a szabad bizonyítás rendszerét. A 3. § (5) bekezdésben a Pp. is emellett foglal állást elvi élel. A szabad bizonyítás lényege abban áll, hogy a bíróság szabadon dönti el, milyen bizonyítékot használ fel. A megismert bizonyítékokat szabad mérlegelés szerint veszi figyelembe, vagy dönthet úgy is, hogy a feltárt tényeket egyáltalán nem veszi figyelembe. Összességében tehát elmondható, hogy a bíróság nincs kötve semmilyen előíráshoz a meggyőződése kialakítása során – de természetesen a törvényi keretek közt kell maradnia az eljárás során. Azért, hogy az ezzel kapcsolatos bírói önkény elkerülhető legyen, a modern eljárásjogok kötelezővé teszik az indokolást, vagyis, hogy nyomon követhető legyen a meggyőződés kialakulásának folyamata.

Az okiratokhoz való kapcsolódási pontként hozható fel a Pp. 193. §-a, mely szerint azon tényállásra vonatkozóan, mely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti. A szabály a szabad bizonyítás elvével ellentétesnek hat. A perben tehát ha egy

okirat rendelkezésre áll (legyen az köz- vagy magánokirat), és ez megfelel alaki, tartalmi szempontból, a bíróság kizárólag ennek figyelembe vételével hozhatja meg döntését. Ez nyilvánvalóan a már említett bírói szubjektivitást erősíti – pontosabban, csak erősítheti, hiszen a jogszabály megfogalmazásából kifolyólag („mellőzheti”) ez csak lehetőség a bíróság számára. Ezáltal nincs ellentét a szabad bizonyítás alapelveivel. Ugyanakkor itt is megfigyelhető az okiratok megbízhatóságának az értékelése, és a törvény ezt a gyakorlati tapasztalatot érvényesíti.

Érdekesként említeném meg, hogy több olyan jogrendszer létezik, ahol egyes tényeket csakis kizárólag okirattal lehet bizonyítani. Ilyen például a francia jog.⁶ Ez követendő lehet a számunkra is, de csak akkor, ha az okirat ténylegesen a legmegbízhatóbb bizonyítékot szolgáltatja. Gondolok itt például egy szerződés érvényességére, ahol az életkor igencsak releváns, hiszen nem mindegy, hogy a szerződést kötő fél cselekvőképes, korlátozottan cselekvőképes, vagy cselekvőképtelen.

3. Jogellenes bizonyítékok

A polgári eljárás során felvetődhet a jogellenesség kérdése egy-egy bizonyíték kapcsán. A jogellenesség adódhat a törvény szabályainak megsértéséből (például abszolút kizárt tanút hallgatnak meg), vagy egyéb magatartásból (leginkább bűncselekmény). Mivel a szabad bizonyítás elve érvényesül, a jogellenesség kiküszöbölésére kevés korlát adódik. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénnyel összevetésben (a továbbiakban: Be.) a Pp. nem tartalmaz olyan kategorikus szabályt, mint a Be 78. § (4) bekezdése: „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó bizonyíték (tény), amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”

A gyakorlatban a jogellenes bizonyítás leginkább a titokban készített hangfelvételek kapcsán merül fel. A jogirodalomban az egyik nézet szerint az ilyen esetekben a jóhiszeműséget eleve nem lehet feltételezni,⁷ és mint tudjuk, a jóhiszeműség törvényi alapelv, melyet az eljárás résztvevőinek be kell tartani. Farkas József ezzel

ellentétben úgy látja, hogy az igazság kiderítése érdekében a titkos hangfelvételek felhasználása lehetséges, de ha a törvény tiltja, akkor semmi esetre sem. Tehát ha döntő a bizonyíték, akkor mindig indokolt felhasználni a perben.⁸

A joggyakorlat egyik szélsőséges nézetet sem követi. Az arany középut megtalálása Kengyel Miklós véleménye szerint a konkrét esetek eldöntésével lehetséges – itt is a bírói mérlegelés, ami irányadó. Mindenképp azonban ki kell zárni a bűncselekményből származó bizonyítékokat.⁹

A jogellenes bizonyítékok perben történő felhasználásáról, bírói értékeléséről és gyakorlati megvilágításáról három eseti döntést hoznék fel példaként. Az első viszonylag régi, tizenhárom évvel ezelőtti. Az ügyben a Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy a hangszalag értékelése mellett más bizonyítást is le kell folytatni. A perben egyébként az alperes vitatta is a szalag valóságát. A bíróság véleménye szerint a hangfelvétel is „csak” egy a bizonyítékok között – erre utal a 166.§-ban a ’különösen’ szó. (BH 1993. 365.) A következő döntés 1997-ből való. A perben az első- és másodfokú bíróság is elutasította a felperesi kérelmet a titokban készült hangfelvétel bizonyítékként értékelését tekintve. A fél azonban csak így tudta volna bizonyítani, hogy számára a szabadság megváltása nem került kifizetésre, így a Legfelsőbb Bírósághoz fordult. A legfőbb bírói fórum azonban helybenhagyta az ítéleteket, mert a megjelölt bizonyíték sérti a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) 80.§ (1) bekezdését. Másrészt, az indokolás kimondja, hogy a „szabad bizonyítást sem lehet akként értelmezni, hogy a felek minden korlátozás nélkül, bármilyen eredetű és tartalmú eszközt felhasználhatnak igényük érvényesítése érdekében.” (BH 1997. 53.)

A bíróság egy 2000-es döntésében ugyanakkor már mondhatni homlokegyenest más álláspontot fejt ki. A perdöntő bizonyíték itt egy videó-felvétel volt, amely birtokháborításról készült. Az alperes ezt a felvételt használta fel a közigazgatási eljárásban, és a felperes ez ellen tiltakozott. A bíróság szerint azonban itt nincs szükség a fél hozzájárulására ahhoz, hogy a felvételt perben fel lehessen használni, hiszen a felperes a felvétel elkészítésekor nem tiltakozott (ráutaló magatartásként értékelhető). Az alperes pedig csak bizonyítékként használta azt az eljárásban. A legfontosabb konklúzióként pedig azt

fogalmazta meg a bírói testület, hogy ha perben csak a videó-felvétel áll rendelkezésre, akkor az felhasználható, mert az igazság kiderítése közérdek. (BH 2000. 458.) Az ítélezési gyakorlatban tehát egyfajta fejlődési ív figyelhető meg a hangfelvételek, videó-szalagok bizonyítékként értékelése terén, akkor is, ha azt egyébként jogellenes módon készítették.

III. AZ OKIRAT-FOGALOM TEKINTETTEL A TECHNIKAI ÚJSZERŰSÉGEKRE

Eljárási törvényünk több szakaszon keresztül foglalkozik az okirati bizonyítás szabályaival, azonban az okirat fogalmát nem határozza meg. Ezért a jogirodalom eredményeit felhasználva juthatunk el egy, a mai újfajta megoldásoknak is megfelelő okirati meghatározáshoz. Az újfajta megoldásokat a digitális eszközök jelentik, amelyek nem csak a rögzítés módját, hanem az 'írás' mint fogalmi elem szükségességét is lényegesen átrendezik. Kiindulópontunk természetesen a papíralapú okiratok maradnak.

A jogirodalomban létező két álláspont alapján egy tágabb és egy szűkebb meghatározás adott. A tágabb értelmezésnél Plósz Sándor és Farkas József neve említhető, akik az emberi gondolat tartalmát tekintették a leglényegesebbnek, s véleményük szerint ezt akármilyen rögzítésre alkalmas jelekkel meg lehet örökíteni. A papíralapú okirat fogalma estén Harsági Viktória is Farkas József definícióját tartja a legmegfelelőbbnek, melyet az elektronikus adathordozók által megváltozott fogalom alapjának is tekint. Az elemei pedig az emberi gondolat, ennek a megörökítése a gondolat kifejezésére szolgáló eszközzel.¹⁰ Ebből kifolyólag az okirathoz sorolható a ter-
vrajz, térkép. Sőt a rögzítés anyaga is irreleváns – az lehet akár ingatlan is. A két felfogás közt van egy választóvonal is, aszerint, hogy miként rögzül az írásjel – alkalmas jellel avagy írásjellel? Azonban ez sem ad pontos elhatárolást az okirattá minősítés terén. Erre példaként egy Legfelsőbb Bírósági döntést hoznék, mely a gépjárművek rendszámtáblájának okirati jellegével foglalkozik. A bíróság kifejti, hogy a rendszámtábla írásjegyekből áll ugyan, és a rendőrség (tehát hatóság) állítja ki megszabott alakban, azonban nem tartalmaz jogilag jelentős tény, gondolat tartalmat. Így nem alkalmas a hatósági

akarat kifejezésére, rendeltetése csak a nyilvántartás, azonosítás és megkülönböztetés. (BH 1984. 48.)

A szűk okirat-fogalom lényeges ismérve az írásjegy. A csupán más gondolatjellel rögzített bizonyítási eszközt a szemletárgyak kategóriájába sorolja. Általában is elmondható viszont, hogy az okirat a tárgyi bizonyítékok egy speciális fajtája tárgyi, megfogható jellege miatt. De ahogy a Kommentár írja: „az okiratban egy személy nyilatkozatát is látnunk kell”. Ezért emelte a Pp. a bizonyítékok külön válfajává.¹¹

Az újszerűségek területén elsőként a technikai forradalommal előállott hangfelvétel, videoszalag, mikrofilm említendő meg, melyek leginkább a bizonyítékok jogellenes voltára vonatkozó elbírálásban jutottak jelentőséghez. Ez a kérdéskör természetesen még ma is aktuális, ahogy ez az első részben kifejtésre került. Sokáig ki is zárták őket nem csak az okirati körből, de az egész bizonyítási eszközrendszerből. A későbbiekben a szemletárgyak közé sorolták őket, jelenleg pedig már az okirat-fogalom tágítása révén okiratnak is tekinthetjük ezeket az eszközöket. Mivel azonban az okirati jegyek nem jelennek meg teljes mértékben, egyik kategóriába sem sorolhatjuk be kétséget kizáróan. Véleményem szerint a hangfelvétel, videoszalag, mikrofilm önálló bizonyítéknak minősülnek, sem az okiratok, sem a szemletárgyak csoportjába nem sorolhatók be. Ezt az álláspontot a Pp. 166. § 'különösen' kitétele is alátámasztja, ezáltal pedig az ezzel kapcsolatos vita is feloldható.

Az okirat-fogalom terén a legújabb időszámítás az Elektronikus aláírásról szóló törvénnyel (2001. évi XXXV. törvény., továbbiakban Eat.) kezdődött. A modern megoldások nem csak egyfajta lehetőséget teremtettek az újszerűségek kiaknázásában, a technikai előrelépéssel nélkülözhetetlenné vált a szabályozás is, emellett pedig az Európai Unión belül is meg kellett felelnünk harmonizációs kötelezettségünknek. A Pp. szinte rögtön igazodott az Eat. által bevezetett új fogalmakhoz, és 2001. óta tartalmaz elektronikus magánokirati szabályozást. A törvény az elektronikus közokiratokat is elismeri.

Mindezekre tekintettel Kengyel Miklós a következőképpen határozta meg az okiratot: „a jogalkalmazóknak elsősorban azokat a szemletárgyakat kell okiratnak tekinteniük, amelyek az emberi gon-

dolat megörökítésére alkalmas szokásos írásjegyeket tartalmaznak, és az adathordozójuk papír alapú, vagy elektronikus formában létezik.”¹² Harsági Viktória ennél bővebben fejti ki a már elektronikus jegyeket is magába foglaló okirat-fogalmat. Első kérdésként a gondolat tartalom és az anyag egymáshoz való viszonyát vizsgálja. A papír alap mellett megjelentek az olyan okiratok, melyeknek tárgyi-asult formájuk nincs – dematerializáltak. Ennek viszont nincs jelentősége, hiszen a gondolat tartalom e nélkül is fellelhető. Másodszorban a döntő írást veszi górcső alá, és megállapítja, hogy a szorosabb okirat-fogalom felel meg inkább a bizonyítás követelményeinek. Harmadik kérdésként a múltbeli tények tanúsíthatóságát szemléli. Általában leszögezhető, hogy az okirat múltbeli tényeket rögzít, amelyek egy-egy jogvitában relevanciával bírhatnak. Harsági ebből a szemszögből arra világít rá, hogy az okirat nem azért lesz releváns, mert erre tekintettel állították ki. Vagyis az okirat múltbeli tényeket tanúsíthat, de ez sosem a kiállításánál dől el, hanem a bizonyítás során.¹³

Mindezeket egybevetve álljon itt a teljesség kedvéért az általa megfogalmazott definíció, melyet a jogirodalom is elfogadott: az okirat „emberi gondolat tartalomnak a gondolatok kifejezésére szolgáló jelekkel, főként írásjegyek vagy írásjegyekké alakítható jelek útján történő megörökítése, melynél a hordozó anyag vagy eszköz és a rögzítés módja önmagában nem releváns, de összességében alkalmas a gondolat tartalom tartós megőrzésének és hitelt érdemlő visszaadásának a biztosítására.”¹⁴

IV. OKIRATOK ÉS MÁS BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK VISZONYA

Az okiratok vizsgálata során felmerül az estleges kapcsolódás más bizonyítási eszközökhöz. Leginkább a tárgyi bizonyítási eszközök a legfontosabbak, hiszen az okirat ennek egy speciális fajtája tárgyi-asult jellege révén. Vitatott viszont ez több szempontból is, az okiratot a szemletárgy önállósult fajtájának is tekinthetjük. Ezt látszik alátámasztani a Kommentár is: mivel egy személy nyilatkozatát is jelenti „ez okból különíti el a Pp. a tárgyi bizonyítékok többi fajtájától, és teszi a bizonyítási eszközök önálló fajtájává”.¹⁵

A személy nyilatkozatát tekintve a tanúval való kapcsolódási pontot fedezhetjük fel, Sárrfy Andor szerint az okirat „holt tanú”.¹⁶ A

személy nyilatkozata bármire irányulhat, természetesen ezek okirati minősége egy peres eljárásban válik jelentőssé. Ekkor pedig az okiratot be kell mutatni a bíróság előtt, s ha ez egy tanú birtokában van, akkor a tanú köteles ezt megtenni.

A szemletárgyak és tanúk mellett a szakvélemény is tartalmaz bizonyos érdekes vonatkozásokat – itt elsősorban az okiratok szakértői véleményezését emelhetjük ki, ami az okirat alakiságára, tartalmára is vonatkozhat.¹⁷ Szakértői vizsgálatot a bíróság elrendelhet a kézírás ellenőrzésére, ez írásszakértő igénybe vételét jelenti. A vizsgálat a hamisítás vagy a valódiság megállapítására irányul, az eredményt a bíróság mérlegelés alapján értékelheti.

Véleményem szerint az okiratok a bizonyítási eszközök külön csoportját képezik. Ezt támasztják alá speciális jegyei, mint a gondolattartalom, az írás, vagy a gondolat kifejezésére alkalmas jelek, mely jellemzők kétség kívül hiányoznak a szemletárgyak esetében. Ezeket a tényezőket fontosabbnak vélem, mint a tárgyasult formát. Az érvek mellett „felsorakoztatható” a törvény megfogalmazása is, mely a bizonyítási eszközök közt említi külön az okiratokat.

Végezetül összefoglalásként felvetődik az okirati privilégiumok kérdése. A Bevezetés részben tárgyalta megbízhatósága révén okkal következtethetünk arra, hogy az okiratokat előnyösebb bizonyítékként vehetjük figyelembe, amit a Pp. 193. §-a is erősít. További érvként hozhatjuk fel a tanúvallomással szembeni előnyét – szilárd bizonyítékot nyújt évekkel később is. Végső konzekvenciaként levonhatjuk az okiratok privilegizált helyzetét, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk a törvény által biztosított egyéb lehetőségekről sem, amelyek a szabad bizonyítás rendszerét erősítik.

V. AZ OKIRATI BIZONYÍTÁS SZABÁLYAI A POLGÁRI PERBEN

1. Az okiratok osztályozása

A jogirodalomban ismert osztályozás három szempontot vesz figyelembe: a keletkezést, a bizonyító erőt és a tartalmat.

Tartalmi oldalról beszélhetünk tanúsító okiratról, ami múltbeli megtörtént tényeket tanúsít, rendelkező okiratról, melynek mindig valamilyen joghatás az eredménye, és létezik a beismerő okirat,

melyet a Kommentár a rendelkező okirattal állít szembe: az utóbbi mindenkiel szemben bizonyítja a megített rendelkezést, az előbbi viszont csak a másik féllel szemben.¹⁸

Keletkezés alapján a rendszert az eredeti, másolt okirat, kiadmány és kivonat képezi.¹⁹

Az okirat akkor eredeti, ha a kiállítással a tartalom is megfelelően létrejön. Ezzel szemben másolat, ha nem az eredetivel azonos módon jön létre. Ugyanakkor az eredeti okiratot is kiállíthatják több példányban, ez azonban nem másolat, hanem másodlat.

A másolat bizonyító ereje egyszerű, vagy hiteles voltától függ. Hiteles másolat esetében a hatóság igazolja, hogy az megegyezik az eredetivel, mégpedig teljes mértékben. Ha pedig a másolat közokiratról készült, akkor maga is közokirat lesz.

A kivonat szintén másolat, de csak az okirat egyes részeiről. A kiadmány hiteles másolat, amelyet a kiállító hatóság hitelesít, de csak közokirat esetén. A kiadmány eredeti közokiratnak tekintendő.

A harmadik szempont a bizonyító erő. Általánosságban különbséget tehetünk anyagi és alaki bizonyító erő közt. Az alaki vagy külső bizonyító erő jelentése, hogy a kiállító az abban foglalt nyilatkozatot megtette. Az anyagi bizonyító erő a bizonyítás során jut jelentőséghez az okirat tartalma révén – eljáró bíró mindig mérlegelés alapján veszi figyelembe a bizonyítandó tényre vonatkozóan.

Bizonyító erő szempontjából az okiratok másik csoportosítási lehetősége: közokirat, magánokirat – ezen belül teljes bizonyító erejű és egyszerű magánokirat. A következőkben ezeket fejtem ki részletesen.

1.1. A közokiratok

A Pp. a közokirat meghatározásánál négy elemet vesz figyelembe:

- az adathordozót,
- a szerveket, melyek közokiratot kiállíthatnak,
- a hatáskört,
- és a megszabott alakot. [195. § (1)]

Az okirat anyagára a fogalmi meghatározásnál kitértem – teljesen mindegy, hogy az papír alapú, vagy elektronikus formátumú. A kiállító szervek a törvény szerint lehet bíróság, közjegyző, más hatóság. A Kommentár tágan értelmezi a hatóság megjelölést, nem csak az

államhatósági szervek tartozhatnak ide, azonban leszögezi, hogy „gazdálkodó szervezet által kiállított okirat sohasem minősül közokiratnak.”²⁰

A hatáskört mindig a hatályos jogszabályok alapján kell megítélni. Az alakiság tekintetében általános előírásként az aláírás és a hivatalos bélyegző a szükséges, de egyes közokiratokra külön törvények további részleteket is meghatározhatnak.

Példákat bírósági határozatokból említek:

az ügyvédi munkaközösség által készített szerződés nem közokirat, mert nem minősült hatóságnak, csak megbízás alapján járhatott el (BH 1977. 493.);

a házastársnak ingatlan elidegenítésére vonatkozó és a bíróság által tárgyalási jegyzőkönyvbe foglalt megállapodása – mint közokiratba foglalt szerződés – érvényes, ha megfelel a jogszabályoknak, hiszen a szerződési nyilatkozatot a bíróság ügykörén belül, megszabott alakban állítja ki, ami ítéletnek minősül (BH 1982. 48.).

A közokirattal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy ehhez tartozik a legerősebb bizonyító erő. A Pp. kimondja, hogy a közokirat nyilatkozat megtételét, ennek helyét, idejét és módját bizonyítja, illetve azt, hogy az a személy állította ki, aki az okiratban meg van jelölve. Igen lényeges megállapítás, hogy a bizonyító erő nem vonatkozik az okirat tartalmának valóságára, de annak megcáfolására sem. A bíróság erről mindig szabad mérlegeléssel dönt.

A bizonyító erőt tekintve a közokirat további előnyét emelhetjük ki, hiszen a valódiság vélelme fűződik hozzá. Eszerint „a közokiratot az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni.” [Pp. 195. § (6) bekezdés] Az ellenkező bizonyításáig kitétel egy megdönthető vélelemre enged következtetni, tehát a közokirat mindaddig valódinak tekintendő, amíg valaki ezt meg nem cáfolja. Ez a személy pedig az ellenfél, vagyis, ha a közokirat valódiságát kifogásolja, neki kell bizonyítania, hogy az hamis vagy hamisított. Hamis okiratnak tekintjük azt, ami nem az arra jogosulttól származik; hamisított, ha eredetileg jogszabálynak megfelelően jött létre, de tartalmát tekintve hibás, mert azt megváltoztatták. Az idézett törvényhely (6) bekezdése arra ad lehetőséget, hogy az ellenfél mellett a bíróság is intézkedhet a közokirat valódisága tekintetében. Ebben a jogkörben

eljárva, a bíróság a kiállítót keresi meg nyilatkozat-tételre felhívással. Ez azonban csak lehetőség.

Az ellenbizonyítás minden irányú lehet: közokiratba foglalt tény-nyel ellentétes tény fennállására, nyilatkozat hiányára irányulhat, vagy állíthatja azt is az ellenfél, hogy a nyilatkozat nem a megjelölt időben és módon történt.

A 195. § (5) bekezdése tartalmazza a valódiság vélelmével összefüggésben, hogy ellenbizonyításnak csak akkor van helye, ha azt törvény nem zárja ki, vagy korlátozza. Ezt a szabályozást is érték kritikai észrevételek, hiszen hatályos jogunkban nem található ilyen kizárás, korlátozás. Vagyis akkor mi értelme ennek a bekezdésnek? A Kommentár ezzel a kérdéssel kapcsolatban egy jogirodalmi álláspontot ismertet, mely szerint egy korlátozás mégiscsak létezik. A büntető bíróság ítéletében megállapítottak ugyanis nem lehetnek ellenbizonyítás tárgyai polgári perben. A Kommentár nem vitatja, hogy a bűnösség tekintetében a polgári bíróságot köti a büntető bírói döntés, így ez lehetséges korlátozásként elfogadható. ²¹

A közokiratokkal összefüggésben alapvető szabályok szólnak a róluk készült másolatok jellege és bizonyító ereje szempontjából. Ezt a témát azonban a VI. részben fejtem ki, mert véleményem szerint a másolatok szorosan kapcsolódnak az elektronikus okiratokhoz, látható ez abból is, hogy a törvény is együtt tárgyalja a két témát több bekezdésen keresztül. Ugyanez érvényesül a magánokiratok másolati szabályaira, így az erre vonatkozó rendelkezéseket nem a következő fejezetben, hanem szintén a VI. részben részletezem.

1.2. A magánokiratok

Az alaki bizonyító erő szerinti osztályozás másik típusa a magánokirat, amelyen belül először a teljes bizonyító erejű magánokirattal (továbbiakban ebben a fejezetben magánokirat) foglalkozom.

A törvény idevágó rendelkezései a 196-198. § szakaszaiban találhatók. Először is felsorolja, hogy mit tekint ilyen okiratnak, és rögzíti azt is, hogy mire szolgál, vagyis, hogy mit bizonyít. Kengyel Miklós jegyzi meg, hogy a jogalkotó itt nem szól a lehetséges két adathordozóról, nevezetesen a papír alapról és az elektronikus formáról,

ahogy ezt teszi a közokiratnál. Ennek ellenére a magánokirat is a két fajta közül az egyik alapján rögzülhet²², ez következik az okirat általános fogalmából is.

A továbbiakban a 196. §-ban felállított sorrendben mutatom be a magánokirati szabályozást, az elektronikus okirati rendelkezéseket – a közokiratokhoz hasonlóan – a VI. részben bontom ki.

Elsőként azzal kezdeném, mit is tekintünk magánokiratnak? Mondhatni a legegyszerűbb esete, amikor az okirat írója saját kézzel írja azt, és alá is írja. Itt az aláírás kritériumát kell tüzetesen megvizsgálni. Mind a bírói gyakorlat, és mind a jogirodalom egyöntetű állásfoglalása szerint a név lehet vezetéknév vagy utónév, sőt becenév, vagy akár baráti megszólítás is. Mindenkor lényeg a kétséget kizáró beazonosíthatóság lehetősége. A névviselési joggal és névkizárólagossággal kapcsolatban pedig azt kell kiemelni, hogy nem szükséges, hogy az aláíró törvényesen megillessen az általa használt név, így az lehet például a volt házastárs neve is, melynek viselésétől a bíróság az aláíróat eltiltotta.²³

A következő forma a két tanú által aláírt forma. A legfontosabb momentum, hogy a tanúk aláírása mit igazol? Ahogy a törvény kimondja: „a kiállító a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük sajátkezű aláírásának ismerte el”. [196. § (1) bekezdés b) pont] Ez azt jelenti, hogy a tanúk az okirat tartalmára nézve nem bizonyíthatnak semmit, hiszen nem is tudhatnak releváns információt erre vonatkozóan. Ez alól jelent kivételt a 196. § (3) bekezdés, amikor a kiállító nem tud olvasni, vagy nem érti a nyelvet, melyen az okirat készült. Ilyenkor ugyanis a tartalmat ismerni kell az egyik tanúnak, vagy hitelesítő személynek (például közjegyző). Ami még fontosabb, hogy a tájékoztatás megtörténte utalást kell tenni az okiratban, ellenkező esetben csak egyszerű magánokiratként a bírói mérlegelés körébe fog esni.

Ügyleti tanú egyébként – tehát aki az aláírás valóságát bizonyítja – csak természetes és tizenennyolc éven felüli személy lehet. A jogirodalomban az ilyen személyeket „előtttemező tanúk” terminus technicussal is illetik, ami azt a jelentőséget fejezi ki, hogy „az aláíró személynek és a tanúnak legalább egyszer találkozniuk kellett, hogy az aláírást a személy a tanú előtt megtehesse, vagy azt sajátjaként elismerje”.²⁴ Ebből az a követelmény látszik, hogy az „előttünk, mint

tanúk előtt” kitételt az okiratba kell foglalni. Ezen túlmenően a tanúk lakcímét is meg kell jelölni, aminek eljárási jelentősége van, ezáltal könnyebben idézhetők egy esetleges probléma felmerülésekor.

Az aláírás megvizsgálásakor fény derülhet arra is, hogy a tanú névaláíróként is eljár. Ez akkor lehetséges, ha a fél az aláírásra képtelen. Egy 1992-es jogesetben egy ilyen probléma merült fel. Az egyik tanú névaláíróként is eljár. Az első fok a megtámadott szerződést érvényesnek mondta ki. Másodfokon ezzel ellentétes ítélet született. A bíróság álláspontja szerint a szerződés érvénytelen, mert a tartási szerződés csak írásban érvényes [Ptk. 586. § (2) bekezdés]. Ebben az esetben pedig érvényességről nem beszélhetünk, hiszen a kézjegy hitelesítése nem történt meg, és az „előttemző tanú” volt névaláíró, aki önmagát hitelesítette tanúként. Így a szerződés csak „egy tanús”. A Legfelsőbb Bíróság a jogvita végső rendezésekor leszögezte, hogy hatályos jogunk nem ismer külön névaláíró tanút, így a teljes bizonyító erejű magánokirat tanúja a nevének aláírására képtelen fél névaláírójaként is eljárhat. (BH 1992. 458.) Egy frissebb jogesetben az alperes az adásvételi szerződést kötött, és mivel írástudatlan volt, fia tette meg helyette a jognyilatkozatot. A jogügyletet követően még az ügyvédi irodában elvették tőle a vételárat, és a lakás elhagyására szólították fel. A szerződést természetesen megtámadták, és mind az első-, mind a másodfok megállapította annak érvénytelenségét. Indokolásuk szerint a szerződés alaki szempontból semmis, amely hibát csak akkor lehetett volna kiküszöbölni, ha az okiratból kitűnne, hogy annak tartalmát az alperesnek megmagyarázták. Habár az eset a Legfelsőbb Bíróságot is megjárta, a döntésen a felülvizsgálati eljárásban sem változtatott a bírói testület. Ebből kifolyólag az ügyben megkötött adásvételi szerződés nem minősült teljes bizonyító erejű magánokiratnak. (BH. 2006. 404.)

Az aláírással összefüggésben vetődik fel egy további probléma: mi a teendő, ha valaki egy kitöltetlen blankettát/nyomtatványt ír alá, és a szerződő fél ezt utóbb bővebb tartalommal látja el, mint amire a szóbeli megállapodás kiterjedt. Kiindulásként leszögezhetjük, hogy ebben az esetben a keletkezési körülményeket mindenképp tisztázni kell. Ha pedig ez nem teljes mértékben bizonyított, vagy

fény derül a szerződéses akarat hiányára, akkor ez a szerződés érvénytelenségéhez vezet. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy ebben az esetben a szerződéses nyilatkozat, aláírás eljárásjogi szempontból megfelelő magánokiratot eredményez, és a szerződés érvénytelenségére csak a szerződéses nyilatkozat hiánya vezet, vagyis, hogy nincs meg a felek között a kölcsönösen egybehangzó akaratnyilatkozat.

Az aláírás egy változatának is tekinthetjük a kézjegyet, ami szintén egy magánokirat megerősítésére szolgál. A kézjegy bármiféle jel lehet (például ujjnyomat attól a személytől, aki írástudatlan). Lényeges megszorítás viszont, hogy a Pp. a kézjeggyel ellátott okiratot csak közjegyzői vagy bírói hitelesítés esetében ruházza fel teljes bizonyító erővel. A bírói gyakorlatban eseti döntésben ennek ellenkezőjét is megfogalmazták, de a jogirodalmi álláspont ezt jogszabállyal ellentétesnek tartja. A jogvita tárgya tartási szerződés érvénytelenségének kérdése volt. Az írásra képtelen idős személy kereszt jelet helyezett el kézjegy gyanánt, és azt az ügyvéd névírója megerősítette. Az ügyben felmerült írásszakértő igénybe vétele is: kiderült, hogy a kézjegy nem a féltől származik. A problémán a közjegyzői hitelesítés vagy a két tanú aláírása segíthetett volna. A tanúk ilyenkor azt igazolják, hogy a név aláírására a névíró a szerződés alanya megbízta illetve, hogy ezt ő sajátjának elfogadta. (BH 2000. 299.)

A következő magánokirati alak a Pp. szerinti d) pont, amikor nem természetes személy állítja ki azt, hanem gazdálkodó szervezet. Azonban csak az üzleti körben kiállított okiratot tekinthetjük minősített magánokiratnak, és csak akkor, ha az cégszerűen, szabályszerűen alá van írva. Erre vonatkozóan a 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról és a 2006. évi V. törvény a cégnyilvánartartásról, a cégnyilvánosságról és a cégbírószági eljárásról (továbbiakban Ctv.) adnak iránymutatást, a gazdálkodó szervezet fogalmát a Ptk. 685. § c; pontja adja meg.

A teljes bizonyító erejű magánokirat következő fajtája az ügyvéd által ellenjegyzett okirat, mely a formaságok mellett a tartalmat is bizonyítja. Tehát az ügyvéd felelősséggel tartozik a konkrét szerződés tartalmáért, azért, hogy az a jogszabályoknak és a felek

akaratának megfelelően jött létre. Ez pedig már jóval többet jelent a „két tanús” okiratnál.

A magánokirati fajták kifejtését követően tartalmi jelentőségükre szeretnék rávilágítani.

A hamisítatlanság véelme szerint a magánokirat ellenkező bizonyításáig hamisítatlannak tekintendő. Ez nem a közokiratoknál felvázolt valódiság véelmét jelenti – itt elég, ha az ellenfél kétségbe vonja az okirat valódiságát, s ekkor a félnek, aki jogot alapít az okiratra, bizonyítania kell, hogy az okirat a kiállítótól ered. Ugyanilyen bizonyításra kerülhet sor, ha a bíróságnak támad kételye a valódiság tekintetében. Ha a fél nem tud nyilatkozni érdemben, vagyis bizonyítási kötelezettségének nem tesz eleget, a bíróság mérlegeléssel dönt a felhozott bizonyíték bizonyító ereje felől. Ebben az esetben egyszerű magánokiratnak tekinthető a kétségbe vont okirat (Pp. 199. §). A teljes bizonyító erejű magánokirat bizonyító ereje tehát az ellenkező bizonyításáig áll fenn. Ha az okirat külsőre megfelel a törvénynek, a valódiságot vitató félnek kell állítását bizonyítani. Konkrét jogvitában fordult elő, hogy a felperes okirati tanúk egyikének vallomását hozta fel bizonyítékként más eredményt nem tudott felmutatni. Az alapeljárásban a bíróság megítélése szerint, a felperesnek kellett volna bizonyítani, hogy az okirat megfelel az alakiságoknak. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az ellenbizonyításkor a bizonyítékot az alperesnek kell szolgáltatni. Alaptalan volt a bizonyítási tehernek felperesre való rovása. Amennyiben bebizonyosodik, hogy valós az okirat, a tartalmi valóság bizonyítása következhet, melyet a bíróság mindig mérlegeléssel vesz figyelembe. (BH 2005. 113.) Így tehát a magánokirat sem bizonyítja a benne szereplő tények valódiságát. Minden esetben alakiséga révén válik egy okirat az ügy szempontjából jelentőssé, döntővé, és annak tartalmát a bíróság megfelelően veszi figyelembe a döntés meghozatalában, vagy kizárja azt.

2. Az okirati bizonyítás eljárási szabályai

2.1. Az indítványozás

Az okirattal való bizonyítás indítványozása már a per megindításakor megtörténik, hiszen a keresetlevélben a felperes

megjelöli azokat a tényeket, melyekkel érvényesíteni kívánja jogát. A Pp. 121. § (1) bekezdése szerinti szóhasználatából következően („kell”) ez a keresetlevél tartalmi eleme, így ha a felperesnek rendelkezésre áll egy okirat, jeleznie kell, ha erre hivatkozni szeretne. Sőt, magát a keresetet is okiratba (köz- vagy teljes bizonyító erejű) kell foglalni. A keresetlevélnek bírósághoz történő beérkezését követően a bíróság felhívja elsősorban az alperest, hogy az ügyre vonatkozóan okiratait hozza magával (ilyen pl. a személyi igazolvány), illetve jelölje meg a védekezésére alkalmas tényeket [Pp. 125. § (4) bek.]. A bíróság ezt követően a tárgyaláson határoz végzéssel a bizonyítási indítványok elfogadásáról, elutasításáról, és ennek megfelelően folytatja le a bizonyítást.

2.2. Az okirat felmutatása, becsatolása, megőrzése

2.2.1. Az okirati bizonyíték úgy válik a per anyagává és részévé, hogy azt legtöbbször az érdekelt fél bemutatja, és a bíróság megtekinti, elolvassa, olvasni nem tudó, vagy látásában korlátozott személy esetében pedig felolvassa. A bizonyítékok azonban nem mindig az érdekelt fél birtokában vannak: lehet, hogy az ellenfél, pertárs, beavatkozó a birtokos, végül harmadik személy is szóba jöhet.

Az első eset problémamentes, hiszen az érdekelt fél a hivatkozott dokumentumot bemutatja, s ezzel teljesítette erre vonatkozó kötelezettségét. Amennyiben az okirat a pertárs birtokában van, őt kötelezni nem lehet az okirat felmutatására, mert a bíróságnak erre nem áll rendelkezésre perjogi eszköze.²⁵ A megoldás ilyenkor a per elkülönítése; egységes pertársaság esetében az okirat kiadása iránti per megindítása, mert ebben a felállásban a per nem különíthető el. A beavatkozó birtokában lévő okirat úgy válhat a per tárgyává, hogy őt tanúként megidézik – ez a kényszerjelleg természetesen csak akkor jön szóba, ha a beavatkozó ezt önként nem teszi meg.

Sokkal nehezebb a helyzet, ha okirati birtokosként az ellenfélről van szó. Az ellenfél részéről az okirat visszatartása érthető – a per megnyerése, vagy a perből legalább a legelőnyösebb helyzetben való kikerülés érdekében kerüli, hogy a számára hátrányos bizonyítékokra fény derüljön. Mindenek előtt az okiraatra, mint bizonyítékra hivatkozó félnek kell kérni a felmutatást, s ha ezt a birtokos megtagadja, erre bizonyítás folytatható le. Ilyenkor az ellenfél

tipikusan az okirat megsemmisítését, használhatatlanná válását, elveszését állítja, vagy egyszerűen az okirat létét tagadja. (Más kérdés, hogy ha egyszer a használhatatlanságot állítja, akkor azt nyugodt szívvel felmutathatná, hiszen valószínűleg arra a fél már nem alapozhat releváns bizonyítékot.) A birtokos ellenfél számára akkor áll elő hátrányos helyzet, ha a bizonyítás eredményes, és állításairól kiderül, hogy hamisak. Ekkor ezt a dokumentumot a bíróság mérlegelés alapján értékeli – figyelembe veszi az okiratot és ezzel párhuzamosan az ellenfél rosszhiszemű magatartását.

Az ellenfél ugyanakkor abban az esetben köteles kiadni a birtokában lévő okiratot, ha a bíróság őt erre kötelezte. Ez a kötelezettsége különösen fennáll, ha:

1. ha az okiratot a félre vonatkozóan állították ki,
2. az rá vonatkozóan tanúsít jogviszonyt,
3. vagy ilyen jogviszonnyal kapcsolatos tárgyalásra vonatkozik. [Pp. 190. § (2)]

Néhány esetben az anyagi jogszabályok szerint köteles kiadni az okiratot. Például:

4. adásvétel esetén dologgal kapcsolatos lényeges jogokra, kötelezettségekre vonatkozó okirat,
5. jogalap nélküli birtoklás esetén,
6. végrendeletet ki kell adni az örökös(ök)nek és közjegyző részére.²⁶

Az utolsó esetkör, ha harmadik személy az okirat birtokosa. Ilyenkor ő tanúként megidézendő, és köteles tanúi kötelezettsége azon részének eleget tenni, hogy az okiratot fel kell mutatnia.²⁷ Erre a figyelmét az idézésben fel kell hívni. A harmadik személy a felmutatást meg is tagadhatja, ha egy másik személy nevében tartja azt magánál. Ekkor ezt a személyt kell megidézni tanúként. Itt is lehetséges okirat kiadása iránti pert indítani.

Mindegyik esetkörre vonatkozik az a megszorítás, hogy az okirat csak releváns részeiben tekinthető meg. Vagyis tartózkodni kell a személyiségi jogok megsértésétől – levéltitok, üzleti titok, etc.

A törvény 141. § (6) bekezdésének alkalmazása is felmerülhet az okirat felmutatásával összefüggésben. Ha a fél a már általa hivatkozott okirat bemutatásával indokolatlanul késlekedik, a bíróság e nélkül határozhat. Lehetősége van az adott bizonyíték bevárására is, feltéve, hogy ez a per befejezését nem húzza el.

2.2.2. Miután a fél felmutatta okiratát, azt csatolni kell az ügy egyéb irataihoz. Az eredeti okirat helyett annak másolata is elegendő lehet, ha az ellenfél azt nem kifogásolja, és a bíróság sem tartja szükségesnek az eredeti szemrevételét. [Pp. 191. § (3) bekezdés] A törvény alapján a másolat egyszerű és hiteles is lehet. [Pp. 191. § (1) bekezdés] A becsatolás szabálya alól egy kivétel van: a személyi igazolvány olyan közokirat, melyet nem kell csatolni, elegendő, ha annak adatait jegyzőkönyvezik.²⁸

A 191. § (5) bekezdés lényeges szabályt tartalmaz a bizonyító félre vonatkozóan – ugyanis, ha az eredeti okiratot bemutatja, becsatolja, és nem rendelkezik hiteles másolattal, a bíróság kérelemre és természetesen a költségére elkészíti azt.

A bíróság a becsatolt okiratokat köteles megőrizni, illetve a megőrzésről gondoskodni.

2.3. Az okirat beszerzése más hatóságtól

A törvény erre vonatkozó rendelkezése hivatalbóli intézkedést szabályoz. Amennyiben a fél közvetlenül nem kérheti az iratok kiadását, ő erre nem kötelezhető. Ebben az esetben az okiratot a bíróság szerzi be megkeresés útján. A megkeresést teljesíteni kell a megkeresett hatóságnak, kivéve, ha állam -, szolgálati titok megtartásáról van szó. A bíróság azonban ilyenkor is intézkedhet a titok feloldása iránt. Amennyiben a bíróság a szükséges iratokat beszerezte, ezek érkezéséről a feleket tájékoztatja. (Pp. 192. §)

2.4. Szemle

Szemlére akkor kerül sor az okirati bizonyítás során, ha az okirat bíróság előtti megtekintése nem lehetséges, vagy aránytalanul nehéz. Ekkor az okiratot fellelhetőségi helyén tekintik meg, szükség esetén az elnök teszi ezt. A szemle idejéről, lefolytatásáról az érintett feleket értesíteni kell. (Pp. 194. §)

Jegyzőkönyv készítése kötelező a szemle végrehajtásáról. Ez alapján lehet következtetni a szemle szabályszerű lefolytatására, illetve egy írásbeli dokumentum révén válik maga az okirat a bizonyítás anyagává.

3. Külföldi okiratok a bizonyításban

A napjainkban oly nagy mértékben jellemző nemzetközi jogviszonyok kilépnek egy állam területéről, a feleknek ezzel bizonyos nehézséget is okozva a bizonyítás terén, ha jogvitára kerül sor. Ebben segít a külföldi okiratok diplomáciai felülhitelesítése, mely egyben a konzuli jog része.

A felülhitelesítés konzuli feladat, melynek célja a jogbiztonság. Ehhez szükséges, hogy adott állam rendelkezzen a fogadó állam pecsét- és aláírásmintáival, hiszen a valódiság megkérdőjelezése a külföldi okiratok esetében még nagyobb.

Azt, hogy mely okiratok felülhitelesítése kötelező, és ez kinek a kötelezettsége, mindenkor a belső – tehát magyar – jog mondja meg. Eszerint az okirat felülhitelesítése a (fő)konzulátus, vagy a nagykövetség feladata. Az első momentum a megerősítés, mely egyben a hitelesítést is jelenti. Ezt követheti több felülhitelesítés, és a legutolsó a diplomáciai felülhitelesítés.

A forrásokat tekintve elmondhatjuk, hogy a jogintézmény nemzetközi alapokon nyugszik. A konzuli jogot az 1963- as Bécsi egyezmény szabályozza. Az Európa Tanács javaslatára pedig 1961-ben született meg a Hágai Egyezmény, a külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének mellőzéséről, mely mentességet biztosít egyes esetekben a felülhitelesítés alól. Magyarország ennek 1947. január 18. óta részese, az egyezményt az 1973. évi 11. törvény erejű rendelettel hirdette ki a jogalkotó. Szabályozást természetesen eljárásjogi törvényünk is tartalmaz erre vonatkozóan. Emellett a fogadó államok körjegyzékét is figyelembe kell venni, mivel a gyakorlat igen eltérő is lehet.

VI. ÚJ DIMENZIÓ A BIZONYÍTÁSBAN – ELEKTRONIKUS OKIRATOK

A XX. század robbanásszerű fejlődése minden területen magával hozta az újabbnál újabb eredményeket és ezzel az új kihívásokat. A technika kapcsán mindenféle részletezés nélkül a számítógép és

internet megjelenése bír a legnagyobb horderővel, mely lehetővé tette az információ-áramlás gyorsabbá válását, a kommunikáció kiszélesítését. Az internet a fejlett nyugati országokban ma már minden háztartásban jelen van, az üzleti kapcsolatoknak pedig megkerülhetetlen elemévé vált.

Az internet sokrétű lehetőségei a pusztta tájékozódástól az elektronikus levelezésen keresztül a komoly jogügyletek megkötéséig terjedhetnek. Önkéntelenül vagy tudatosan, de kialakult az információs társadalom, mely az új dimenzió keretében elektronikus úton (is) tart fenn kapcsolatokat. Ez pedig nagyfokú személytelenséget feltételez és eredményez, például webáruházak honlapjain online vásárlás.

A fejlődés kétségtelen, gyors ütemben zajlik, s ezzel mindenkinek lépést kell tudni tartani. Ezt felismerve születtek az elmúlt tíz évben nemzetközi és regionális szinten az ajánlások, keretszabályok, modelltörvények, biztosítva az elektronikus bizonyítékok sajátos céljainak jogi háttérét. A terület és a kihívások tehát rendkívül újszerűek, a joganyag pedig egyre csak duzzad.

Mindezt egybevetve feltehetjük a kérdést: beszélhetünk-e a papíralapú okiratok haláláról? A jogalkotó az ehhez vezető úton az első pár lépést már megtette- megszületett az elektronikus aláírásról szóló törvény (2001. évi XXXV. törvény.) ; az új cégeljárásról szóló törvénymódosítások (2003. évi LXXXI. és 2004. évi CXXVII. törvény.) és a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény (2004. évi CXLV. törvény.) lehetővé teszik az ügyintézés elektronikus úton történő lebonyolítását. Mindezen törekvések természetesen az európai szabályozás jegyében valósultak meg. A modernitással és jogharmonizációval való kötelező lépéstartás mellett számos érvet sorakoztathatunk fel az elektronikus iratok szélesebb elterjedésére: gyors, olcsó a papírtakarékosság révén, s ezzel együtt hatékony, főként az üzleti életben. Mindezek ellenére magyar viszonylatban még nem beszélhetünk az elektronikus ügyintézés elterjedéséről, ehhez sem az anyagi, sem a szakmai háttér nincs kellően megalapozva. A hitelesség és sérthetetlenség pedig kulcsszavak, melyek csak bonyolult eljárások útján biztosíthatók. Emellett meg kell említeni a papíralapú okiratba vetett bizalmat, hiszen a „kézzel foghatóság” mégiscsak biztosabb érzést garantál.

1. A magyar szabályozás előzményei

Az elektronikus okiratokkal kapcsolatos szabályozás egyik alappillére az elektronikus aláírás, mely az okirat szerves részét képezi. Nem véletlen ezért, hogy az egyes fontos dokumentumokban főként az elektronikus aláírás a szabályozás tárgya. Ugyanakkor a virtuális világ révén megkerülhetetlen az elektronikus kereskedelem jogi normába öntése. A következő nemzetközi és európai szabályok e két kérdéskört járják körül.

1.1. Az újszerűségek jogi hátterének kialakításában nemzetközi szervek javaslatai és ajánlásai is segítséget nyújtanak. A legjelentősebb szerveket lehet itt megemlíteni: ICC (Nemzetközi Kereskedelmi Kamara), WTO (Kereskedelmi Világszervezet), UNCITRAL (Egyesült Nemzetek Szervezetének – továbbiakban ENSZ – Kereskedelmi Szervezete). Az európai és magyar szabályozásra is az UNCITRAL két dokumentuma tette a legnagyobb hatást. Mindkettő modelltörvény, időben az elektronikus kereskedelemről szóló az első.²⁹ Ezt az ENSZ plenáris ülése fogadta el 1996-ban, mely mintát kíván adni az államok saját jogalkotásához. A forrás tehát csak iránymutatás, kötelező erővel nem rendelkezik. Erre a munkára építve került megalkotásra az elektronikus aláírásról szóló modelltörvény 2001-ben.³⁰ A követelményt a megbízhatóság adja, melynek kritériumait is részletezi. A modelltörvények megfelelő értelmezése érdekében interpretációt is kibocsátott az UNCITRAL.

1.2. Az Európai Unió (továbbiakban Unió) belül az első lépés az eEurope program, melyet 1999. decemberében hirdettek meg célként kitűzve a tudásalapú gazdaságra való áttérést. „A politikai akarat elég erősnek tűnt ahhoz, hogy az új elektronikus munkát véghez vigye. Sorra születnek és születtek az irányelvek.”³¹ Az elektronikus kereskedelemmel és aláírással kapcsolatos hátteret is irányelvvel teremtették meg, meghagyva a konkrétumok kidolgozását a tagállamoknak.

Az elektronikus aláírásról szóló 1999/93/ EK irányelv célja az új technika általános használatának megerősítése, az ehhez fűződő bizonyítás kialakítása és a négy alapszabadság biztosítása.

A tárgyi hatály a gazdasági és polgári jogügyletek mellett a közigazgatási jogügyletekre is kiterjed. Ennek fontossága abban is látható, hogy a számos akcióprogram és munkaterv között a közigazgatási szervezetek közötti adatcsere (Interchange of Data between Administration), az IDA program is útnak indult 1995- ben, s melynek azóta folytatása is volt 1999 és 2004 között.³² Az irányelv kötelezően követendőnek tarja a funkcionális ekvivalencia elvét: az elektronikus aláírás joghatását, érvényességét, bizonyítékként figyelembe vételét el kell ismerni. [5. cikk (2) bekezdés] Az elektronikus aláírás két fajtáját definiálja, az egyszerű és fokozott biztonságú aláírást. A szabályozásban szerepel a minősített aláírás is, de ezt külön nem határozza meg. „Ugyanakkor az irányelv nem különbözteti meg az elektronikus és a digitális aláírást.”³³

Az elektronikus kereskedelemről szóló 2000/31/EK irányelv az információs társadalommal összefüggésben egy valódi belső határok nélküli övezetet kíván létrehozni a preambulum szerint. A jogi szabályozás alapjainak lerakásában nélkülözhetetlen szerepe van a tudásgazdaságnak. A két irányelv együttesen biztosítja a követendő szabályozást.

1.3. A magyar szabályozás előkészületei 2001 elején kezdődtek meg. Az elektronikus okiratokkal kapcsolatos magyar jog törzsének az Eat. tekinthető, s ez magával hozta a Pp. idevágó rendelkezéseinek módosítását is. A törvényt keretjellegű szabályozásnak szánták, így a részletszabályok kidolgozását egyes területeken alsóbb szintű jogszabályok révén oldotta meg a jogalkotó. Sokan „elkapkodottnak” vélték a törvényt, leginkább a definíciók miatt. Az elektronikus irat- okirat- dokumentum „fogalmi trió” a 2004-es módosítással változott is (2004. évi LV. törvény). Megállapíthatjuk, hogy az új jogszabály megalkotásával a törvényhozó is elismerte, hogy az alapok lerakása elhamarkodott volt. A 2001-es törvény azonban az alapelveket megfelelően rögzítette, melyeket az uniós irányelv is kötelezően ír elő. Megjegyzendő, hogy az alapelveket a nemzetközi és uniós joganyag révén már „készre kaptuk”.³⁴

Legfontosabb kiemelnünk a funkcionális ekvivalencia elvét, melynek lényege, hogy „az elektronikus aláírásnak - amely valójában a klasszikus értelemben nem csak a fenti elvet szem előtt tartva

nevezhető aláírásnak – azonos rendeltetés betöltésével az elektronikus környezetben ugyanazt a joghatást kell kiváltania, mint a tradicionális ellenpárjának.”³⁵ Tehát itt azon módszerekről van szó, melyekkel az elektronikus aláírás létrejön. Az aláírásnak pedig az összes körülményeknek meg kell felelni, amik a kézaláíráshoz fűződnek, kezdve a leglényegesebbekkel: a hitelesség és egyediség, melyek együtt alkalmasak az azonosításra.

Az alapelvek közül az első fő követelmény a joghatály elve: az elektronikus aláírás hatálya nem tagadható meg azért, mert az elektronikus formában létezik [Eat. 3.§ (1) bekezdés]. A technológia-semlegesség előírja, hogy a törvény rendelkezéseit minden aláírásra alkalmazni kell, függetlenül az előállítás technológiájától. A szabad választás elve lehetővé teszi az ügyfél számára, hogy választhasson az elektronikus és papíralapú ügyintézés közt [Eat. 3.§ (5) bekezdés]. Végül a törvényi kontroll elve kimondja, hogy az elektronikus aláírás használatát csak törvény zárhatja ki, és akkor, ha használata a jogbiztonságot sértené [Eat. 3.§ (3) bekezdés]. Ennek megfelelően a jogalkotó a családi és öröklési jellegű jogügyleteknél nem teszi lehetővé a csak kizárólag elektronikus okirat alkalmazását. [Eat. 3.§ (2) bekezdés]

A jogszabályi háttér és a szabályozási jelleg felvázolása után a következő fejezetben néhány részletszabályt ismertetnék a szóban forgó törvényből.

2. Elektronikus okirat vagy elektronikus dokumentum? – Néhány alapgfogalom tisztázása az Elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény szerint

A 2001-ben meghozott törvény három fontos fogalmat tartalmazott, ahogy azt az előző fejezetben említettem. Az elektronikus dokumentum egy elektronikus eszköz útján értelmezhető adat – ami akár zene, kép, szöveg is lehet – és elektronikus aláírással van ellátva. Ezzel szemben az elektronikus irat és okirat minden esetben szöveges dokumentumot foglaltak magukba, melyek mellett lehetnek más adatok is, de azoknak szoros összefüggésben kellett állniuk a szöveggel. Ezen felül az elektronikus okiratnál az a vitatható megkötés állt még fenn, hogy az nyilatkozattételt, annak elfogadását vagy nyilatkozáti kötelezettség elismerését jelenti. Az utolsó kritéri-

um sok problémát vetett fel- nem volt összhangban az Eat. ezen része a Pp. általános okirati rendszerével, hiszen az okirat nem feltétlenül foglal magában nyilatkozattételt. Így az ezt mellőző okirat legfeljebb az egyszerű magánokiratok közé volt sorolható.

A 2004-es módosítás próbálta a hibát kiküszöbölni azzal, hogy a három definíció helyett egyetlen egy fogalmat határozott meg – ez pedig az elektronikus dokumentum. Jelenleg az elektronikus dokumentum nem más, mint elektronikus eszköz útján értelmezhető adategyűttes. (Eat. 2.§ 12. pont) Ez láthatóan „elődjének” bővítése, hiszen adat helyett már adategyűttestről van szó. Ezzel kiiktatták az elektronikus okirat fogalmát, így ma helyesen csak elektronikus dokumentumról beszélhetünk, annak ellenére, hogy ez a fogalom a bizonyítás szempontjából szintén okiratnak minősül. (Ellentétben több országgal, melyek az elektronikus okiratokat nem tekintik okiratnak, s a bizonyításban betöltött szerepük szerint tárgyi bizonyítékok – például Németország, Ausztria.)³⁶ A továbbiakban ennek ellenére én az elektronikus okirat fogalmát használom, hiszen a Pp. szerint az elektronikus dokumentumot is okiratnak tekintjük.

Az elektronikus okirathoz szorosan kapcsolódó elem az aláírás, melynek három fajtáját különbözteti meg törvényünk: egyszerű – fokozott biztonságú – minősített. Az aláírás azért is jelentős, mert ez határozza meg az okirat bizonyító erejét, tehát ez alapján tudjuk besorolni a Pp. szerinti három okirati csoportba.

Az irányelvi lehetőségekkel élve az Eat. pontosan körülhatárolva szabályozza az aláíró jogait (például az aláírást létrehozó adat birtoklása, annak használata) és kötelességeit (szükséges személyi adatok közlése, rendellenességről értesítés), ezzel kapcsolatos felelősségét.³⁷ Ezen szabályozások természetesen hiányoznak a papíralapú okiratok esetében, az elektronikus forma sokkal nagyobb biztonságot igényel, mely bonyolultabb szabályok révén oldható meg.

3. Az elektronikus aláírás létrejövetelének technikája

Az elektronikus dokumentumok szerves részét képező elektronikus aláírás kulcsfontosságú, ez alapozza meg a dokumentumba vetett bizalmat. Az aláírás alkalmazásával lehetséges biztosítani a

hitelességet – vagyis az aláíró egyértelmű azonosíthatóságát – és a sérthetetlenséget, tehát azt, hogy a tartalom az aláírás óta nem változott mindaddig, amíg a fogadó azt átvette. A technikák kidolgozásánál a fő cél, hogy a kézíráshoz hasonló tulajdonságokkal ruházzák fel az elektronikus aláírást is: egyediség, konkrét személyhez köthetőség, nehezen hamisíthatóság, ellenőrizhetőség.³⁸ Ezért különösen fontos szerepe van a biztonságnak, hiszen a meglévő technikai követelmények nélkül a helyzet olyan, mintha postai leveleinket nyílt borítékban, vagy éppen boríték nélkül adnánk fel.³⁹

Az elektronikus aláírásnál a „hagyományos felállás” módosul a feleket tekintve: a küldő (az irat aláírója) és a fogadó (a címzett) közé a hitelesítés-szolgáltató ékelődik be, mint „megbízható harmadik fél” (Trusted Third Party)⁴⁰. A hitelesítés-szolgáltató természetes vagy jogi személy, aki tanúsítja a küldő azonosító adatainak és a kulcsoknak az összetartozását, a kulcsok érvényességét, vagyis a hitelességet. Itt szükséges megjegyezni, hogy az aláírás hitelesítése nem érvényességi kellék, hanem csak az okirat bizonyíthatóságát erősíti.⁴¹

Az elektronikus aláíráshoz két kulcs tartozik, a magán- és nyilvános kulcs. A kulcsok egy-egy digitális jelsorozatok, melyek révén a szakemberek a most létező legbiztonságosabb technológiát dolgozták ki, ez a PKI (Public Key Infrastructure), nyilvános kulcsú eljárás. Emellett azonban számos modern technika létezik, köztük a biometrikus azonosítási eljárások. Ezek adott személy megváltoztatatlan egyedi jellemzőin alapulnak (szemretina, hang), s akár a PKI-technológiával is kombinálhatók, növelve a biztonságot. A szakirodalom mindezeket figyelembe véve megkülönbözteti az elektronikus és digitális aláírást. Az előbbi minden ismert eljárásan alapul, míg a digitális csakis a PKI technológiával létrejövő aláírást jelöli.

A digitális aláírás egy aszimmetrikus rendszert alkot: minden felhasználónak rendelkeznie kell egy magán- és egy nyilvános kulccsal. A magánkulccsal hozzák létre lényegében az elektronikus aláírást, mely titkos, a titokban tartás kötelezettsége a tulajdonost terheli. A nyilvános kulcsot minél szélesebb körben ismerté kell tenni. Így értelemszerűen ahhoz bárki hozzáférhet. Ebből következően „az elektronikus aláírás nem más, mint [...] a magánkulcsnak és nyilvános kulcsnak a címzett által történő egymáshoz rendelése, és ezáltal

tal egy kulcspár létrehozása a hitelesítés-szolgáltató közreműködésével.”⁴² A digitális magánkulcs-jelsorozatot a küldő nyilvános kulcsával lehet dekódolni, visszafejteni (hitelesítés).

Mód van azonban a hitelesítésen túl a titkosításra. Ilyenkor az aláírás után a fogadó nyilvános kulcsát rendeljük a dokumentum mellé, így csakis ő fejtheti meg a küldött információt. Ugyanakkor a nyilvános kulcs ismerete nem segíthet a titkos kulcs megfejtéséhez, vagyis a küldő sem tudja „kinyitni” a dokumentumot a titkosítást követően.

Az aláírás létrehozatalának folyamatában a hitelesítés-szolgáltató azonosítja az igénylő személyt, majd a saját elektronikus aláírással ellátott tanúsítvánnyal hitelesíti az igénylő aláírását. A szolgáltató helyezi el az időbélyegzőt is, ezzel igazolja, hogy a dokumentum ebben az időben változatlan formában létezett. Ez is egy elektronikus aláírásnak minősül, alkalmazására a dokumentum kezelésekor kerül sor. A nagyobb biztonság miatt egyes jogszabályok az elektronikus aláírás és időbélyegző együttes használatát követelik meg. [Pl.: Pp., Ctv.]

4. Az elektronikus okirat bizonyításban betöltött szerepe

Ahogy az alapelvek esetén említést nyert, az egyenlő joghatály elvével az irányelv és az Eat. is biztosítani kívánja az elektronikus aláírással ellátott elektronikus okiratok bizonyítékként felhasználását. Vagyis egyfajta követelményként fogalmazódik meg, hogy az elektronikus aláírástól ne tagadják meg a jogi érvényességet.⁴³ Az Eat. 4.§ (2) bekezdése kimondja: amennyiben a jog írásbeli formát kíván meg, akkor ennek megfelel az elektronikus forma is, azzal a megkötéssel, hogy az legalább fokozott biztonságú legyen. Ezt támasztja alá a Polgári Törvénykönyv hatályba lépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet (továbbiakban: Ptké) 38.§ (2) bekezdése is: írásbeli alakban létrejött szerződésnek ismeri el a fokozott biztonságú aláírással ellátott megállapodásokat.

Az okirathoz kapcsolt aláírás révén a hagyományos okirathoz hasonlóan szintén három csoportot különíthetünk el:

- okiratok, amelyek egyszerű aláírással vannak ellátva (pl.: szkennelt saját kezű aláírás) – ezek a Pp. szerinti 199.§-nak



megfelelő egyszerű okiratnak minősülnek, tehát bizonyító erejük szabad mérlegelés tárgya;

- a minősített elektronikus aláírással ellátott okirat, amit a kiállító írt alá, vagy ügyvéd, jogtanácsos készített, és ezen ellenjegyzésük bizonyítja, hogy a kiállító minősített aláírással ellátott okirat tartalma az általa készítettellel megegyezik [Pp. 196.§ (1) bekezdés e) pont] – ezek teljes bizonyító erejű magánokiratnak számítanak;
- a közokiratnak megfelelő elektronikus okiratok, melyeket bíróság, közjegyző, vagy más hatóság ügykörén belül állított ki megszabott alakban [Pp. 195.§ (1) bekezdés].

Az utolsó kitétel teljesen megegyezik az „eredeti” papíralapú közokirat fogalmával, különbség nyilván csak az adategyüttes bázisa, az elektronikus forma. Megjegyzendő, hogy a Pp. 195.§-ra vonatkozó ezen szabályozás az Eat. miatti törvénymódosítás tervezetében szerepelt, azonban akkor ténylegesen nem adaptálták a Pp.-be. A kiigazítás azóta megtörtént a 2003-as módosítás révén. A magyar szabályozás diszkordanciája egyébként nem volt egyedüli. A német eljárásjogban is sokáig vitatott volt magának az elektronikus dokumentumnak a fogalma is. A problémás kérdést végül a jogalkotó döntötte el szintén egy reform révén.⁴⁴

Az Eat. 4.§ (2) bekezdése egy vélelmet állít fel, mely a bizonyító erő szempontjából igen lényeges. A minősített elektronikus aláírás hozzácsatolásával az okirat azt bizonyítja, hogy az aláírás óta annak tartalma nem változott, kvázi hamisítatlan. Ez a vélelem azonban már nem vonatkozik a kinyomtatott változatra, az szabad mérlegelés tárgya. Tehát ugyanaz az okirat két formátumban nem ugyanazzal a bizonyító erővel rendelkezik. Ennek fordítottja viszont már igaz: ha a papíralapú okiratot megfelelő elektronikus formába „öntik”, ehhez is fűződnek a papír-dokumentum joghatásai, így bizonyító ereje is. A végső következtetés az tehát, hogy az elektronikus adattartalom hagyományos papírformátumban is megjeleníthető (kinyomtatható), de ehhez az ugyanolyan joghatások nem kapcsolhatók hozzá, hisz a leglényegesebb elem, a kiállító és tanúsító „saját kezű aláírása” hiányzik.

4.1. Elektronikus közokiratok

A közokiratok „kiszélesítése” 2003-2004 között történt meg, amikor is a Pp. 195.§ (1) bekezdése alapján a papíralapú és elektronikus formátumú közokiratok jogegyenlősége megteremtődött. Ennek megfelelően az elektronikus okirat is közokiratnak minősül, természetesen amennyiben a többi kritériumnak is megfelel. A módosítással a 195.§ egy új bekezdéssel bővült, melyek a közokiratokról készült másolatok bizonyító erejét szabályozzák. Ennek szükségességét többen is felismerték: „A forgalom biztonsága régóta megköveteli azt, hogy a közokiratokról készített másolatok bizonyító ereje pontosan szabályozott legyen.”⁴⁵ Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 195.§ (2)-(4) olvashatjuk eljárási kódexünkben.

A (2) bekezdés először a papíralapú okiratok másolatait veszi számba fénykép-, film-, hangfelvétel útján. Ezeknek természetesen a közokirattal azonos bizonyító ereje van. A (3) bekezdés már az elektronikus okiratokat is figyelembe veszi, és a kétfajta formátumú okiratról készült elektronikus okirat bizonyító erejének feltételeit szabályozza. Ez lényegében elektronikus másolat. A feltételek pedig az általános követelményeken túl a minősített elektronikus aláírás és időbélyegző. A harmadik variáns a magánokiratról közokirati formában készült okirat, ez azonban csak a két okirat megegyező tartalmát bizonyítja. Vagyis a közokirat kiállítására jogosult akár papírokiratról, akár elektronikus magánokiratról készít papír-, vagy elektronikus másolatot alakilag közokirat ugyan, de bizonyító erő szempontjából nem emelkedik a közokirat „szintjére”.

A papíralapú okiratokról elektronikus úton történő másolatkészítés szabályait és eljárási menetét a 13/2005. (X. 27.) IHM rendelet szól. A másolatkészítő biztosítja a papírdokumentum és az elektronikus másolat tartalmi megfelelését. A másolatkészítéskor az elektronikus aláírás funkciója kettős: a változás kimutathatóságát és az elkészítőhöz kötését hivatott biztosítani.⁴⁶ A rendelet 4.§ (2) bekezdése előírja, hogy először az elektronikus másolatot kell elkészíteni, ezt követően állapítható meg a tartalmi megfelelés. Mindezt hitelesítési záradékkal kell ellátni, és a legutolsó momentum a nélkülözhetetlen elektronikus aláírás.

A Pp. 195.§ (7) bekezdése (külföldi közokiratok hitelesítése) a rendszertani és logikai értelmezés révén az elektronikus közokiratokra is vonatkozik. A felülhitelesítésre az okiratnak külföldön történő kiállításakor kerül sor. A külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli hitelesítésének mellőzéséről szóló 1961-es Hágai Egyezmény ugyanakkor csak a papíralapú eljárást teszi kizárólagossá. Ebből következik, hogy a külföldi tanúsítvány is csak papíralapú lehet, akkor is, ha a származási ország az elektronikus formát is megengedi.⁴⁷ Ebből is látszik, hogy ezen a téren a szabályok jelentős átgondolására lenne szükség, és ez első sorban a nemzetközi téren feltételez kezdeményezést, amely magával hozhatná a magyar felülhitelesítési kérdések újratárgyalását.

4.2. Elektronikus magánokiratok

Az Eat. és az uniós irányelvek révén a magánokiratok esetében is végbement a változás, és a Pp. 196.§ (1) bekezdése két új elemmel bővült: az e) pont második fordulatával és az f) ponttal. A hivatkozott jogszabályhelyek együtt értelmezhetők. Az e) pont második fordulata az ügyvédi elektronikus okiratokról szól. Ezen okiratot ugyan a kiállító már ellátta minősített elektronikus aláírással, de az ügyvéd által elhelyezett elektronikus aláírással bizonyítható, hogy a két okirat tartalma megegyezik. Kengyel Miklós fejti ki, hogy ez a kettős minősített aláírás azért szükséges, mert az ügyvéd csak minősített aláírás révén tudja beazonosítani a feladót, és ezt követően az ügyvédnek is minősített aláírást kell alkalmazni a megfelelő hitelesség és bizonyító erő céljából.⁴⁸ Egyébként a fél által elhelyezett minősített elektronikus aláírással is már teljes bizonyító erejűvé válik az okirat, amit az f) pont tartalmaz. Az elektronikus magánokirat tehát akkor válik teljes bizonyító erejűvé, ha azt legalább minősített elektronikus aláírással látják el.

Itt vetődik fel a kérdés, hogy akkor a fokozott biztonságú elektronikus aláírással ellátott elektronikus okiratok rendelkeznek-e bizonyító erővel, és ha igen, akkor milyennel? Amint azt már említettem, a Ptké. az ilyen aláírással létrejött dokumentumot is szerződésnek tekinti, azonban a Pp. a magánokiratok sorában nem „szerepelteti”. Ebből következően teljes bizonyító erővel nem rendelkezik a fokozott biztonságú elektronikus okirat, de bizonyító erő ehhez is

fűződik, amit a bíróság szabad mérlegelés tárgyává tehet az egyszerű okiratok analógiája útján. Ennek alapján az ilyen okirat a Ptké. rendelkezése ellenére mondhatni a felek közti jogviszony létrejöttének bizonyításán túl „semmire sem jó”, a bíróság azt el is verheti más (erősebb) bizonyíték(ok) mellett. Ezzel kapcsolatban lényeges a Pp. 197.§ (4) bekezdése. A fokozott biztonságú aláírással ellátott elektronikus okirattal kapcsolatban kétség merülhet fel az aláíró azonossága és az okirat hamisíthatatlansága tekintetében. A minősített elektronikus okirat ezeket a kétségeket oszlathatja el, de ekkor is csak vélelmezni lehet, hogy a szöveg tartalma az aláírás óta nem változott. A két problémás kérdésben a bíróság az aláíráshoz tartozó tanúsítvány kibocsátójához fordulhat, illetve az időbélyegző szolgáltatót keresheti meg. A bíróság aktív szerepe a törvényszövegen nyugszik, egyébként minden esetben az okiratot vitató félnek kell bizonyítani, hogy az nem valódi.

Végül a másolatok bizonyító erejére térek ki. A törvény a gazdálkodó szervezet által kiállított, őrzött okirat másolatát szabályozza – a Pp. 196. § (2) bekezdés első mondata szerint az okiratról készült felvétel esetén. A másolatot a megfelelő szabályok alapján kell kiállítani, ezt a belső szervezeti szabályok szerint lehet bizonyítani. A másolat bizonyító ereje az eredeti okiratéval fog megegyezni, tehát arra alkalmas, hogy a tartalom egyezőségét bizonyítsa. A modern technika a magánokiratok másolataival is megjelenik a törvénybeli rendelkezésekben. A 196.§ (2) bekezdés második mondata tartalmazza a gazdálkodó szervezet által kiállított vagy őrzött okiratról készült elektronikus másolatra vonatkozóan a bizonyító erőt. Ahogy a fénykép-, film-, hangfelvétellel készített másolatnál, úgy itt is az elektronikus másolat csak a tartalom egyezőségét bizonyítja. Azonban két feltétel szükséges ehhez: a már említett minősített elektronikus aláírás és időbélyegző együttes megléte.

5. Az elektronikus bizonyítással kapcsolatos további kérdések

Az elektronikus okirati bizonyítás, mint láthatjuk az aláírás által erősen behatárolt. Ez érthető, hiszen a biztonság igen fontos, amely még nagyobb jelentőségű, ha az irat tartalma a félnek (feleknek) rendkívül lényeges. Valószínű egy barátok között váltott e-mailt nem

fognak ellátni minősített elektronikus aláírással, az üzleti életben azonban kisebb jelentősége van az e-maileknek, a nagyobbnál nagyobb összegeket magába foglaló szerződéseket a felek nem feltétlenül távollevőként kötik meg. Akkor mi is a helyzet az e-mailekkel, az interneten tett különféle nyilatkozatokkal? Rendelkeznek-e bizonyító erővel? Ezek a kérdések egyre fontosabbak, hiszen ma az elektronikus kereskedelem ilyen rohamos fejlődésével a jogalanyok akaratukat sokkal inkább e-mailben vagy különböző web-formában teszik meg.⁴⁹

Mindenek előtt az egyszerű e-mailek esetében is a sérthetetlenséget és hitelességet kell garantálni. Az integritás annál is inkább fontos, mert az elektronikus levelek, elektronikus bázisban elmentett adatok megváltoztathatók, és nem csak a küldő által. Gondoljunk itt a világhálóra, melyen keresztül bárki az ismeretlenségbe burkolózva megtévesztheti a fogadót, módosíthat az adategyüttesen.⁵⁰ A hitelesség esetében ugyanezen problémák említhetők meg. Hogy is beszélhetnénk „autentikus megjelenésről” az internetes platformokon, ha a résztvevő egy jelszó mögé rejtőzve akár téves adatokat is megadhat, elleplezve ezzel valódi személyazonosságát.⁵¹

Az e-mail biztonsági követelményeit tehát nem lehet pusztán semmitmondó jelszavakkal kialakítani. Rossnagel és Pfitzmann cikükben végeztek egy összehasonlítást az e-mail, a bankkártya illetve az „online-banking” közt. Az utóbbi két esetben nem elegendő csupán a PIN – kód tudomása a művelet elvégzéséhez. A bankkártyához a kód ismerete és a kártya egyidejű birtoklása szükséges, míg az „online-bankingnél” a PIN mellett van egy tranzakciós szám (TAN), amely minden ügyletnél különbözik. Ezek a biztonsági jellemzők hiányoznak az e-mail esetében, és a két szerző összehasonlításában az e-mail „egy ceruzával nyomtatott betűkkel írt, de aláíratlan képeslap”-nak felel meg.⁵²

Mindezek mellett természetesen az e-mailnél is beszélhetünk aláírásról: lehet az egyszerűen a levél végén megjelenő begépelte név, vagy szkennelt saját aláírás. Ezek pedig az egyszerű elektronikus aláírás kritériumainak felelnek meg. Ebből következik, hogy bár az e-mailt hétköznapi értelemben nem tekintjük okiratnak, mégis a Pp. 199.§-ának megfelelően bírói mérlegeléssel figyelembe vehető a

bizonyításban. Vagyis a fokozott biztonságú, minősített elektronikus aláírás nem vezet bizonyítatlansághoz, de a bizonyító erő nagyon gyenge. Főként, ha az okirati privilégiumokra gondolunk! Mindazonáltal az e-mail figyelembe vételét a szabad bizonyítás elve is alátámasztja [Pp. 3.§ (5) bekezdés]

Az elektronikus bizonyítás számos nyitott lehetőséget rejt, melyeket a felek és a bíróság a jogalkotó által meghozott szabályozás révén ragadhatnak meg és alkalmazhatnak. A biztonságot azonban sosem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az új jogeseteket nyomon követve várjuk a törvényi és kormányrendeleti szint mellett a bírói gyakorlat kialakulását.

VII. OKIRATOK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A dolgozat ezen részében az okiratokat érintő uniós vonatkozásokat vázolom fel. Látni lehet majd, hogy az érintett egyezmények és közösségi jogforrások igen szűkszavúak egyes részterületeken, sőt az okiratokkal kapcsolatban a bizonyító erő szempontjából „hallgatnak”. Ebből kifolyólag a most rendelkezésre álló joganyag alapján az általános bevezetést követően csupán a határozatok – így köztük az okiratok – elismerésének és végrehajtásának a szabályait részletezem. Megjegyzendő azonban, hogy az okiratok témakört illetően csupán közokirati uniós szabályozásról beszélhetünk, ezen a téren is csak kevés lényegi rendelkezéssel. A következő fejezetekben tehát a legfontosabb források kerülnek ismertetésre kronológiai sorrendben, amely azonban „csonkának” is nevezhető, éppen a bizonyító erő szabályozásának hiányából fakadóan.

1. Jogharmonizációs törekvések

Az európai integráció a politikai és gazdasági mellett ma már jogi integrációt is jelent. Első alapköve az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés, amely már létrejövetelekor (1958.) megalapozta egy általános jogharmonizáció követelményét. (100. cikk, Amszterdami Szerződés módosítása után 94. cikk.) Ezt követően „Brüsszeli Egyezmény”⁵³ (1968.) direkt joghatósági szabályaival az európai országok megvetették egy európai polgári eljárásjog alapját.”⁵⁴

A konkrétabb szabályok az 1988-as Lugánói Egyezményben⁵⁵ is megjelentek, mely a Brüsszeli Egyezményből kiszorított. Európai Szabadkereskedelmi Társulás és az Európai Közösségek tagállamai közt rendezi a joghatósági és végrehajtási szabályokat.

1993-ban jött létre az Európai Unió a Maastrichti Szerződéssel. Rendezték a jogforrási rendszert, és ennek folyamánként fogalmazták meg az „európai igazságszolgáltatási térség”-et, mely már mindenképp túlmutat a Római Szerződés általános jogharmonizációs kötelezettségén. Nagy szerepe van az igazságügyi együttműködésnek, mindenek előtt a határozatok – így az okiratok – elismerésének és végrehajtásának. Az Európai Igazságügyi Térség meghatározására a Tamperei Programban került sor 1999-ben, melynek megvalósítására a részletesebb „bécsi cselekvési terv” szolgált. Több cél között megfogalmazták az egymás közti kommunikáció fontosságát, a bizonyítás terén történő együttműködést, a határozatok végrehajtásának előmozdítását.⁵⁶

A legújabb eredmények a bizonyítás terén pedig az Európai Unió Tanácsa által elfogadott normákban „érhetők tetten”:

1. 44/2001. tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben (továbbiakban Brüsszel I.);
2. 1347/2000. tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról házassági ügyekben és mindkét házastársnak a gyermekek szülői felügyeletével kapcsolatos ügyekben- felváltotta a 2201/2003. tanácsi rendelet (továbbiakban Brüsszel II.);
3. 1346/2000. tanácsi rendelet a fizetéseképtelenségi eljárásról;
4. 1348/2000. tanácsi rendelet a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről polgári és kereskedelmi ügyekben;
5. 1206/2001. tanácsi rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás felvétel terén történő együttműködésről;
6. 470/2001. EK határozat a polgári és kereskedelmi ügyekben eljáró Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról;
7. 8/2002. tanácsi irányelv az igazságszolgáltatáshoz történő hozzájárítás megkönnyítéséről a határon átnyúló jogvitákban.⁵⁷

A felsorolt normákat áttekintve világossá válik, hogy az Unió szervei konkrétan az okiratokra vonatkozóan még nem rendelkeztek. Ennek ellenére megítélésem szerint egyes jogforrások beépíthetők a dolgozat témájába. Így a Brüsszeli és Lugánói Egyezmények szűk körű ismertetése után a két legfontosabb rendelet (Brüsszel I. és Brüsszel II.) kerül bemutatásra, melyekhez az Európai Bíróság által kidolgozott közokirat-fogalommal kapcsolatban egy ítélet is a rendelkezésre áll.

2. A Brüsszeli és Lugánói Egyezmények

Az 1968-as és 1988-as egyezmények európai dokumentumok, melyek több jelentős területen hoztak újítást és viszonylag egységes szabályozást. Mivel a két egyezmény hasonló tartalommal bír (a Lugánói Egyezményt Párhuzamos Egyezménynek is szokták nevezni⁵⁸), a továbbiakban nem választom őket külön.

A megállapodások a tartalom mellett hasonló szerkezettel is rendelkeznek: a preambulum után az alkalmazási terület, joghatósági szabályok következnek, majd a külföldi döntések elismerése és végrehajtása. A két utolsó momentumot kiemelve döntés: a szerződő államok bármelyik határozata, ami ítélet, végzés, végrehajtási utasítás is lehet.⁵⁹ Az elismerés külön eljárásban történik, és megtagadható. Kengyel Miklós szerint itt a nemzeti szuverenitásnak tett egyfajta engedményről van szó.⁶⁰

A döntés végrehajtásánál a végrehajtási záradék kibocsátására kell gondolnunk, amit a végrehajtás helye szerinti bíróság végez el.

Az egyezmények külön fejezetben tárgyalják a közokiratokra irányadó szabályokat – tehát a közokiratok nem tartoznak az elismerhető döntések körébe, de az utalások alapján a határozatok végrehajtási rendelkezéseit alkalmazni lehet rájuk is.⁶¹

Magyarország vonatkozásában a Lugánói Egyezményben való részvétel vált reális lehetőséggé, (Finnország és Ausztria kezdeményezésére)⁶², mivel az egyezménynek bármely állam részesévé válhatott volna. A Magyar Köztársaság a 2392/1997. (XII. 3.) Korm. határozattal jelentette be csatlakozási szándékát.⁶³ A csatlakozás révén Magyarország közvetve a Brüsszeli Egyezmény részesévé is válhatott volna, de a folyamat elakadt. A 2004. május elsejei uniós csatlakozásunkkal azonban már államunkra is

vonatkoznak a Brüsszel I. és II. rendeletek, melyek a Brüsszeli Egyezményt felváltó kötelező normák.

3. Közokirati fogalom a közösségi jogban

Az elsődleges jogforrások alapján a közösségi jog értelmezése egyedül az Európai Bíróság (jelen fejezetben a továbbiakban Bíróság) hatásköre az egységesség biztosítása érdekében. Az okiratokkal kapcsolatban eddig két ítélet született, „amelyből az egyik⁶⁴ a fenti rendelet (Brüsszel I. – a szerző) hatályba lépésével megváltozott jogi helyzet miatt elvesztette aktualitását.⁶⁵

A másik 1999. június 17-én kelt ítélet az UNIBANK A/S c. Flemming G. CHRISTENSEN ügy, amely előzetes döntéshozatali eljárást a német Bundesgerichtshof (Legfelsőbb Bíróság) kezdeményezte.⁶⁶

A probléma a Brüsszeli Egyezmény 50. cikkével kapcsolatban merült fel. A szabályhely szerint a közokirat, amely egy szerződéses államban elismert és végrehajtható, egy másik szerződő állam kérelmére végrehajthatónak nyilvánítható.

A kiinduló tényállás a következő: az adós dán nemzetiségű, aki három kötelezvényt írt alá a hitelező bank felé. A kötelezvények géppel írottak, és azokat a bank egyik munkatársa is aláírta, mint tanú. A kötelezvényekre rávezették, hogy az egyik dán törvény (Retsplejelov) szerint közvetlenül végrehajthatók. Az idők során a kötelezett Németországba költözött, így különböző eljárási utakon a német szövetségi legfelsőbb bíróság elé került az ügy, mely a következő kérdéseket intézte a Bíróság elé:

- közokiratnak minősülnek-e a Brüsszeli Egyezmény 50. cikke értelmében a hatósági személy által alá nem írt kötelezvények, ha abban kifejezetten le van fektetve, hogy az közvetlenül végrehajtható;
- megalapozatlan lesz-e az a döntés illetve közokirat elismerésére és végrehajtására előterjesztett kérelem, ha az eljárás során a kötelezett elköltözött abból az államból, ahol az eljárást megindították?

A hitelező természetesen az első kérdésre az igen választ helyezte a megfelelő kielégítés érdekében. A Bíróság kifejtette, hogy a

közzokiratok elismerése és végrehajtása a 25. cikk értelmében a bírói döntésekkel azonos. Ezzel a megállapítással pedig a Brüsszeli Egyezmény azon céljait „domborította ki”, hogy megvalósuljon az ítéletek szabad áramlása egy egyszerű és gyors eljárás keretében. Ennek értelmében méltán sorolhatjuk az áruk, személyek, szolgáltatások és tőke szabad áramlása mellé ötödik alapszabadságként az ítéletek (döntések) akadálymentes áramlását.⁶⁷

A bíróság álláspontja, hogy az 50. cikk szerinti okiratok bizonyító ereje vitathatatlan kell legyen, azért, hogy abban a bíróságok a végrehajtási eljárás során megfelelően bízzanak. A magánokiratok ilyen szintű erővel nem rendelkeznek, így csakis a közzokiratok minősülnek ilyennek, melyek kiállításában egy hatóság is közreműködött. Ezt a nézetet erősíti a Lugánói Egyezményhez fűzött Jenard-Möller jelentés is, melyet a bíróság az ítélet meghozatalában felhasznált. A jelentés három kritériumot határoz meg, ahhoz, hogy egy iratot közzokiratnak tekintsünk. Az okiratba foglalást egy hatóságnak kell végezni; az okiratba foglalási tevékenységnek az okirat tartalmára kell vonatkoznia; abban az országban, ahol kiállították, végrehajthatónak kell lennie.

A bíróság így levonta a következtetést, hogy a hatóság közreműködése elengedhetetlen feltétel. Válaszában kifejtette, hogy a konkrét ügyben a kötelezvények nem minősülnek közzokiratnak: esetükben az 50. cikk nem alkalmazható. Véleménye szerint ezért a második kérdés megválaszolása felesleges.

A három kritérium kapcsán meg kell jegyezni, hogy a kiállító hatalommal bíró személy kell, hogy legyen, csakis a közhatalom hordozói által kibocsátott okirat lesz „európai értelemben” közzokirat. A második kritériumnál nem elegendő az, hogy az okiratba foglalási tevékenység például csak az aláírásra irányul. A harmadik követelmény pedig a származási ország szerinti végrehajthatóságot jelenti. Ez kétség kívül egy határon átnyúló elemet feltételez, mely adódhat a „külföldön fekvés és/vagy a külföldi határozat általi kiállítás körülményeiből.”⁶⁸

Az ítélet számából és keltéből látható, hogy az még a Brüsszel I. rendelet előtt született, de lényegét tekintve a feltételek rendszere és a közzokiratként minősülés kérdése 2001 óta sem változtak.

4. A Brüsszel I. és II rendeletek

4.1. Az Amszterdami Szerződés kapcsán felvetődött a Brüsszeli Egyezmény átgondolása. A felülvizsgálat annál is inkább fontosabbá vált, hiszen a polgári ügyekben történő együttműködés átkerült a harmadik pillérből az elsőbe. A folyamat végeredményeként a Brüsszeli Egyezmény közösségi joggá vált, és az új norma „a Brüsszeli Egyezménnyel való szoros kapcsolatra tekintettel a Brüsszel I. rendelet elnevezést kapta.”⁶⁹ A rendelet felépítése az egyezményt követi, az alkalmazási területe (kizárólag polgári és kereskedelmi ügyek) miatt a határozatok elismerése és végrehajtása is csak ezen a téren lehetséges.

4.1.1. Az elismerés lényegében a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat fejezi ki a rendelet 33. cikke szerint. A határozat fogalma szintén a Brüsszeli Egyezményt követi. Fogalmát tekintve az elismerés azt a következményt foglalja magába, hogy a határozat bármely tagállamban az adott állam joga szerinti joghatásokkal rendelkezik. Lényeges szabály, hogy az elismerés automatikus, azaz az ipso iure elismerés mindenféle külön eljárás nélkül fennáll, nincs szükség semmilyen további bírói döntésre. Emellett viszont lehetőség van eljárás lefolytatására, amennyiben a döntések tartalmuk miatt nem végrehajthatók.

Az elismerés megtagadható a 34. cikk értelmében, az ott felsorolt okok alapján. (Közismert ok például, hogy az elismerés az adott állam közrendjébe ütközik.)

A 36. cikkben megfogalmazott bizalmi rendkívül nagy előrelépés, hiszen az elismerésre kerülő döntés semmilyen körülmények között nem vizsgálható felül, vagyis a tartalmi kontroll tilos.

4.1.2. A végrehajtás rendelkezéseit a 38-52. cikkek tartalmazzák. A közokirat a rendelet tárgyi hatálya alá tartozik.

Fontos elhatárolást kell tennünk a végrehajtás és a végrehajthatóvá nyilvánítás közt. A végrehajtási eljárás egy jogcímet keletkeztet, melynek következtében lehetőség nyílik egy másik tagállamban történő végrehajtásra. Kengyel Miklós ezért kifogásolja mind az egyezmény és mind a rendelet esetében a félrevezető címadást.⁷⁰

Ebből az is látható, hogy az elismerésnek nem folyománya a végrehajtás, de a végrehajtási eljárás sem.⁷¹ Tehát a végrehajtás nem automatikus, ellenben az elismeréssel.

A végrehajtási eljárásnak feltételei is vannak: a jogosult kérelmére lehet elindítani, és a külföldi határozatnak ott, ahol meghozták, végrehajthatónak kell lenni. A végrehajthatóvá nyilvánítás végrehajtási záradék kiállítását jelenti. Általános feltételként fogalmazódik meg a bizonyítékok csatolása is. (53. és 54. cikk) Természetesen a közokiratnak valamely tagállamból származónak kell lennie. Az okirat esetében is szükséges magának az okiratnak az előterjesztése, vagy ennek kiadmánya – így szolgál teljes bizonyítékul a tartalom és valódiság tekintetében.

4.2. Az eredeti 1347/2000. Brüsszel I. rendeletet 2005. március elsején a 2201/2005. tanácsi rendelet váltotta fel. A közokiratokat érintő szabályozások szinte változatlanul maradtak a házassági ügyeket és szülői felügyeleti jogot érintő határozatok elismerése és végrehajtása tekintetében. Ez a rendelet már bevonja az elismerési körbe a közokiratokat, így mindenképpen előrelépést mutat a Brüsszeli Egyezményhez és Brüsszel I. rendelethez képest. A közokiratok mellett a felek – nem közokiratba foglalt – más jellegű megállapodásai is végrehajtható körbe tartoznak a módosítás hatályba lépésével.⁷² A gyermekekkel való kapcsolattartásra és gyermekátadásra vonatkozóan speciális végrehajtási rendelkezéseket is tartalmaz, melyek az általános szabályozások mellett alternatívaként vehetők igénybe. Az általános végrehajtási szabályok pedig a Brüsszel I. rendelet kapcsán már kifejtésre kerültek.

5. Határokon átlépő bizonyítás-felvétel

A címben megjelölt területet az 1206/2001/EK tanácsi rendelet foglalja össze. A rendelet lényegében a bizonyítás külföldön történő felvételéről polgári és kereskedelmi ügyekben szóló 1954-es és 1970-es Hágai Egyezmények helyébe lépett, s ily módon jogsegélyt felváltó rendelkezésekről van szó. A cél egyértelműen az eljárások gyorsítása, hiszen a bizonyítási eszközök nem belföldön találhatók. Ebben a relációban akár a bizonyítékok importjáról is beszélhetünk.⁷³ A közösségi szabályozás elengedhetetlen, amely

gördülékenyebb utat teremt az Európai Igazságügyi Térség kialakításához.

A lehetséges bizonyítékokat a 4. cikk nevesíti: okiratok, írásbeli tanúvallomás, sőt, az eskü is ennek minősül, ami a magyar eljárásjogi kódex szerint nem tekinthető bizonyítéknak.

Az okiratok esetében bizonyítás-felvétel szempontjából akkor beszélhetünk külföldi vonatkozásról, ha maga az okirat külföldön fekszik, vagy ha az okiratot külföldön állították ki. A második esetben azonban lehetőség van arra, hogy a fél az okiratot más tagállami bíróság előtt felhasználja, vagyis ekkor az nem külföldön fekvő. A Pp. 194.§ (1) bekezdése ide kapcsolható, amely a helyszíni szemle megtartásának szabályait tartalmazza arra az esetre, ha az okiratot nem lehet bíróság elé vinni, vagy az aránytalanul nehéz, költséges lenne.

Külföldön lévő okirat esetén bizonyítás-felvételnek minősül:

- megkeresés és a külföldi bíróság folytatja le a bizonyítást;
- konzul által közvetlenül történő bizonyítás-felvétel;
- perbíróság által közvetlenül lefolytatott bizonyítás;
- a fél a külföldi bizonyítási eszközt belföldön használja fel.⁷⁴

A rendeletben mivel a kettes pont hiányzik, azt a hármas megoldás helyettesíti. A bizonyítás-felvétel tárgyi hatálya polgári és kereskedelmi ügyek, melyek bírói eljárás előtt folynak.

Ad 1. Ez a lehetőség a „klasszikus dualisztikus bizonyítás-felvétel”⁷⁵ – a perbíróság és a megkeresett bíróság elkülönül egymástól. Okiratok tekintetében meg kell nevezni a megvizsgálni kívánt okiratokat, amely során a körülhatárolás nem elegendő. Meg kell jelölni, hogy mi az, amit a bíróságnak meg kell vizsgálnia az okiratban. A megkeresett bíróság a *lex fori* (= saját jogán) alapján jár el. A bizonyítás-felvétel iránti kérelmet a bíróság elutasítja, ha az nem tartozik a rendelet hatálya alá, nem tartozik igazságszolgáltatási feladat körébe, a hiánypótlásnak nem tesznek eleget, előlegfizetési kötelezettséget elmulasztják. (14. cikk)

Ad 3. Célszerűségi szempontok alapján dönthet amellet a bíróság, hogy közvetlenül folytatja le a bizonyítást. Ez lényegében az állami szuverenitás részleges feladását is jelenti. A probléma, hogy

az okiratot birtokló személy önkéntes közreműködése szükséges hozzá, kényszerintézkedést a perbíróóság nem alkalmazhat.

6. Európai polgári eljárásjog vagy a nemzeti eljárásjogok harmonizálása?

Egy egységes európai polgári eljárásjog „vízióját” a Marcel Storme nevével fémjelzett munkacsoport próbálta megvalósítani. 1987-től dolgoztak a résztvevők a cél elérésén, egy Európai Eljárásjogi Törvénykönyv létrehozásán. A munka eredménye végül egy irányelv-tervezet lett, mely nem tudta magát „átverekedni” az Unió „védőbástyáin”. Mindamellettt természetesen értékes munkának számít, hiszen a polgári eljárásjog számos területét foglalta össze, a negyedik rész az „Okiratok feltárása” címet kapta.⁷⁶ A kudarc akként is értékelhető, hogy a nemzeti eljárásjogok harmonizációja megindult, de az még nem érte el az egységes európai eljárásjog szintjét. Véleményem szerint egyes területeken – ahogy azt a szép számú sokszor rendeleti jogalkotás mutatja – a harmonizáción túl egységes eljárásjogról is beszélhetünk, ugyanakkor az európai kódex még várat magára.

A közösségi érvényű szabályozás tehát csak részterületeken jött létre, erre és a nemzeti eljárásjogok sajátosságaira figyelemmel a jog-egységesítés még távoli fikciónak is mondható, a harmonizáció viszont nem csak elképzelhető, de szükséges. Ezt követeli meg a jogbiztonság, jogvédelem, az egységes belső piac biztosítása, az anyagi jog harmonizációjának követése.⁷⁷ Magyarország egyébként hozzáigazította megfelelő jogszabályait a közösségi normákhoz – így a Nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendeletet, a végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény idevágó szakaszait.⁷⁸

A gondolatokat lezárva az egységes európai polgári eljárás megteremtésének sürgető igénye fogalmazható meg, a tagállami különbségek ugyanis a „forum shopping” elterjedéséhez vezettek. Ez érthető, hiszen ki akar ott perelni, ahol a költségek magasra rúgnak? A szabályozás egységesítésével az eltérések kiküszöbölhetők, ezáltal mindenhol kedvező feltételek mellett lehet „belevágni” akár egy hosszadalmas perbe is.

ÖSSZEGZÉS

A polgári peres eljárás egyik kiemelkedő fontosságú szakasza a bizonyítás. Szakdolgozatomban az okirati bizonyítást mutattam be, elsősorban a magyar szabályozást alapul véve. Az okirati fogalom meghatározása után összevettem más bizonyítékokkal való viszonyát az okiratnak. Következtetésként levonható az okirat Pp. 193.§ szakasza által is alátámasztott privilegizált helyzete, amely az okirati fajtákon belül is fennáll a köz- és teljes bizonyító erejű magánokirat és az egyszerű magánokirat bizonyító erejére tekintettel. Részletesen foglalkoztam a bizonyítási eljárással, annak egyes részeivel, ahol leginkább a külföldi okirati bizonyítás kíván meg modernbb rendelkezéseket.

Új dimenzióként helyeztem el a bizonyításban az elektronikus okiratokat. Nincs kétség a technikai újszerűségek dinamikus térhódítása felől – mindennapi életünkben elkerülhetetlenek. Csak két példát említenék. Új kezdeményezés kormányunk részéről a gazdasági perek esetében bevezetendő speciális szabályozás, mely ezen a téren az elektronikus eljárást irányozza elő, célként kitűzve a gyorsabb, hatékonyabb pervezetést, időmegtakarítást.⁷⁹ Ugyancsak a modern technika elterjedését mutatja, hogy jelenleg az Egyesült Államokban már csak elektronikus úton lehet vízumot kérvényezni.⁸⁰

Véleményem szerint a papíralapú okiratok „halálát” ennek ellenére sem mondhatjuk ki még. Megjósolni sem lehet még egyelőre, hogy mikor térhetünk át teljesen az elektronikus útra. Egyáltalán át kell-e térni, vagy át akarunk-e térni a modern technika vívmányaira?...

A dolgozat harmadik nagy törzsét képezi az Unió okirati szabályozásának ismertetése. Megállapítható, hogy a harmonizáción túl a tagállamoknak és az Unió szerveinek olyan szabályozást még nem sikerült kialakítaniuk, amely egy egységes európai eljárásjog létezését bizonyítaná. Leginkább a bizonyító erő tekintetében hiányolhatók a megfelelő rendelkezések. Az egységesítés rögs útján azonban elindultunk, és az eredményeket szemlélve a bizakodásra is meg van az okunk!

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Polgári Perrendtartás Magyarázata (szerk. Németh János)
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1999.

Jens Adolphsen: Zivilprozessrecht, Lehrbuch für
Zivilprozessrechts. Nomos Verlag, Baden- Baden, 2006.

Christian Berger: Beweisführung mit elektronischen
Dokumenten. Neue Juristische Wochenschrift 15/2005.

Farkas József: A műszaki fejlődés néhány hatása a polgári perbe-
li bizonyítási jogra. Jogtudományi Közlöny 1972/9.

Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK
– Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2005.

Harsági Viktória: Elektronikus okiratok, elektronikus aláírás.
Magyar Jog 2001/11.

Harsági Viktória: Okirati bizonyítás a modern polgári perben.
HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2005.

Kecskeméti Klára – Torma András: Gondolatok az elektronikus
aláírás mibenlétéről és szabályozásának egyes külföldi modelljeiről.
Jogtudományi Közlöny 2002/1.

Kengyel Miklós: Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfe-
jlődés. Jogtudományi Közlöny 1992/4.

Kengyel Miklós: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati
kézikönyve. KJK – Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2006.

Kengyel Miklós: Magyarország a Lugánói Egyezmény kapujában.
Magyar Jog 1999/6.

Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, Budapest
2005.

Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai polgári eljárásjog.
Osiris, Budapest 2006.

Alexander Pfitzmann – Andreas Rossnagel: Der Beweiswert von
E- mail. Neue Juristische Wochenschrift 17/2003.

Sárffy Andor: Magyar polgári perjog. Grill, Budapest 1946.

Sylvester Nóra – Verebics János: Az elektronikus aláírásra, elek-
tronikus kereskedelemre vonatkozó törvények magyarázata. HVG –
ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006.

Székely László: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról. Jogtudományi Közlöny 1988/11.

Verebics János: Elektronikus gazdasági kapcsolatok és európai jogharmonizáció. Gazdaság és Jog 2002/7- 8.

Wopera Zsuzsa: Megjegyzések a polgári eljárásjogi harmonizáció szükségességéről és realitásáról. Európai Jog 2003/1.

Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog. Általános rész. KJK – Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest 2003.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

A Magyar Köztársaság Alkotmánya – 1949. évi XX. törvény

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

1959. évi IV. törvény a polgári törvénykönyvről

1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet a Polgári törvénykönyv hatályba lépéséről és végrehajtásáról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2001. évi XXXV. törvény az elektronikus aláírásról

2004. évi LV. törvény az elektronikus aláírásról szóló 2001. évi XXXV. törvény módosításáról

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

2006. évi V. törvény a cégnyilvántartásról, cégnyilvánosságról és a cégeljárásról

2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

13/2005. (X. 27.) IHM rendelet a papíralapú dokumentumokról elektronikus úton történő másolat-készítésének szabályairól

1961- es Hágai Egyezmény a külföldön felhasználásra kerülő közokiratok diplomáciai vagy konzuli felülhitelesítéséről

Uncitral Modell Law on Electronic Commerce, 1996.

Uncitral Modell Law on Electronic Signatures, 2001.

1957. március 25- én kelt, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés (hatályba lépett 1958. jan. 1.)

1992. február 7- én kelt, az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés (hatályba lépett 1993. nov. 1.)

1997. október 2- án kelt Amszterdami Szerződés (hatályba lépett 1999. május 1.)

1999/93/EK irányelv az elektronikus aláírásról

2000/31/EK irányelv az elektronikus kereskedelemről

1968- as Brüsszeli Egyezmény a bírósági joghatóságról és a bírói határozatok végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben

1988- as Lugánói Egyezmény a bírósági joghatóságról és a bírói határozatok végrehajtásáról

44/2001. EK tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben

2201/2003. EK tanácsi rendelet a joghatóságról és a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról házassági ügyekben és mindkét házastársnak a gyermekek szülői felügyeletével kapcsolatos ügyekben

1206/2001. EK tanácsi rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás-felvétel terén történő bírósági együttműködésről

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

www.irm.hu

www.dvc.hu

<http://curia.europa.int>

<http://www.iif.hu>

JOGSETEK JEGYZÉKE

BH 1982. 48.

BH 1984. 48.

BH 1992. 458.

BH 1993. 365.

BH 1997. 53.

BH 1997. 493.

BH 2000. 299.

BH 2000. 458.

BH 2005. 113.

BH 2006. 404.

C- 206/97.

JEGYZETEK

- 1 Jens Adolpshen: Zivilprozessrecht, Lehrbuch für Zivilprozessrechts. Nomos Verlag, Baden- Baden, 2006. §23.- Grundbegriffe des Beweisrechts, 17. (továbbiakban: Adolpshen)
- 2 A Polgári Perrendtartás Magyarázata, Első kötet (szerk. Németh János) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1999. 760. p. (továbbiakban Kommentár)
- 3 Kengyel Miklós: A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változatok a bizonyítás céljára a polgári perben. Magyar Jog. 200/11. 674. p.
- 4 Farkas József – Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben. Bp. KJK Kerszöv, 2005. 68. p. (továbbiakban Farkas- Kengyel)
- 5 Magyary Géza: Magyar polgári perjog. Franklin, Bp., 1924. 396. p. Idézi: Farkas – Kengyel: 51. p.
- 6 Kengyel Miklós: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2006. 56. p. (továbbiakban Kengyel, 2006.)
- 7 Székely László: A titkos hangfelvételek perbeli felhasználhatóságáról. Jogtudományi Közlöny 1988/11. 603. p
- 8 Farkas József: A műszaki fejlődés néhány hatása a polgári perbeli bizonyítási jogra. Jogtudományi Közlöny 1972/9. 435. p.
- 9 Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, Bp., 2005. 290. p.
- 10 Harsági Viktória: Okirati bizonyítás a modern polgári perben. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp. 2005. 45. p. (továbbiakban Harsági, 2005.)
- 11 Kommentár 760. p.
- 12 Kengyel 2006, 345. p.
- 13 Harsági 2005, 48- 54. p.
- 14 Harsági 2005, 54. p.
- 15 Kommentár 760. p.
- 16 Sárffy Andor: Magyar polgári perjog. Grill, Bp., 1946. 279. p.
- 17 Harsági, 2005. 60. p.
- 18 Kommentár 761. p.
- 19 Bemutatásuk a Kommentár szerint történik. Kommentár: 761. p.
- 20 Kommentár 773. p.
- 21 Kommentár 776. p.
- 22 Kengyel 2006, 356. p.
- 23 Kommentár: 779. p.
- 24 Kengyel 2006, 361. p.
- 25 Kommentár: 764. p.
- 26 Harsági 2005, 40. p.
- 27 Kommentár: 765. p.
- 28 Kommentár 1999, 768. p.
- 29 UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, 1996.
- 30 UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures, 2001.
- 31 Verebics János: Elektronikus gazdasági kapcsolatok és európai jogharmonizáció. Gazdaság és Jog, 2002/7-8. 12. p.

- 32 Sylvester Nóra- Verebics János: Az elektronikus aláírásra, elektronikus kereskedelemre vonatkozó törvények magyarázata. Hvg- orac, Bp. 2006. 22-23. pp. (továbbiakban Sylvester- Verebics)
- 33 Kecskeméti Klára – Torma András: Gondolatok az elektronikus aláírás mibenlétéről és szabályozásának egyes külföldi modelljeiről. Jogtudományi Közlöny, 2002. január, 47. p. (továbbiakban: Kecskeméti – Torma)
- 34 Kecskeméti – Torma, 39. p.
- 35 Harsági 2005, 171. p.
- 36 Adolpshen, §23. 18.; Christian Berger: Beweisführung mit elektronischen Dokumenten. Neue Juristische Wochenschrift, 25/2005. 1016. p. (továbbiakban Berger NJW)
- 37 Sylvester- Verebics, 265. p., Eat. 13.§ (1), (2)
- 38 Kenygel, 2006, 375. p.
- 39 Titkosítás és digitális aláírás az Interneten- <http://www.iif.hu/~pazstor/titk/alair-bev.html>
- 40 Sylvester – Verebics, 13. p.
- 41 Kecskeméti – Torma, 48. p.
- 42 Kecskeméti- Torma, 40. p.
- 43 Harsági Viktória: Elektronikus okiratok, elektronikus aláírás. Magyar jog, 2001/11. 649. p.
- 44 Berge, NJW 1017. p.
- 45 Farkas- Kengyel, 174. p.
- 46 Sylvester – Verebics, 340. p.
- 47 Sylvester- Verebics, 344. p.
- 48 Kengyel, 2006. 362- 363. pp.
- 49 Alexander Rossnagel- Andreas Pfitzmann: Der Beweiswert von E- mail. Neue Juristische Wochenschrift, 2003/17.1209. p. (továbbiakban: Rossnagel- Pfitzmann NJW)
- 50 Rossnagel- Pfitzmann NJW, 1210. p.
- 51 Rossnagel- Pfitzmann NJW, 1211. p.
- 52 Rossnagel- Pfitzmann NJW, 1212. p.
- 53 1968- as Brüsszeli Egyezmény a bírósági joghatóságról és a bírói határozatok végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben
- 54 Wopera Zsuzsa: Új tendenciák és területek a polgári eljárásjog uniós egységesítése terén. In Wopera Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog- Általános rész. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Kft., Bp. 2003. 39. p. (továbbiakban Wopera, 2003.)
- 55 1988. szeptember 16- án kelt egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról
- 56 Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai polgári eljárásjog. Osiris, Bp., 2006. 36. p. (továbbiakban: Kengyel – Harsági)
- 57 Wopera, 2003. 41- 42. pp.
- 58 Kengyel Miklós: Magyarország a Lugánói Egyezmény kapujában. Magyar Jog, 1999/6. 330. p. (továbbiakban: Kengyel, 1999.)

- 59 Kengyel Miklós: Az európai polgári eljárásjog és a magyar jogfejlődés. Jogtudományi Közlöny, 1992/április, 167. p. (továbbiakban: Kengyel, 1992.)
- 60 Kengyel, 1992. 167. p.
- 61 Harsági, 2005. 108. p.
- 62 Harsági, 2005. 107. p.
- 63 Kengyel, 1999. 329. p.
- 64 Roger van de Linden c. Berufsgenossenschaft der Feinmechanik und Elektrotechnik – C-275/94.
- 65 Harsági, 2005. 116. p.
- 66 C- 206/97
<http://curia.europa.eu/common/recdoc/convention/gemdoc99/html/c26097/26097-u-d...>
- 67 Kengyel, 1999. 329. p.
- 68 Kengyel – Harsági, 477. p.
- 69 Kengyel – Harsági, 58. p.
- 70 Kengyel – Harsági, 429. p.
- 71 Harsági, 2005. 110. p.
- 72 Harsági, 2005. 114. p.
- 73 Adolphsen, §23. 31.
- 74 Harsági, 2005. 137. p.
- 75 Harsági, 2005. 140. p.
- 76 Harsági, 2005. 145. p.
- 77 Wopera Zsuzsa: Megjegyzések a polgári eljárásjogi harmonizáció szükségességéről és realitásáról. Európai Jog, 2003/1. 18. p.
- 78 Wopera, 2003. 43- 44. pp.
- 79 www.irm.hu
- 80 www.dvc.hu